

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií

bakalářská práce

TRVALÁ LIMINARITA NA PŘÍKLADU DVOU SOUČASNÝCH HNUTÍ

Zpracovala: Jiřina Dvořáková

Vedoucí práce: Mgr. Eliška Pincová

Praha 2014

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že všechny prameny a literatura jsou řádně citovány a uvedeny v seznamu zdrojů a že tato práce nebyla použita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 6. 2014

.....
Jiřina Dvořáková

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Elišce Pincové za vstřícnost a trpělivost při vedení práce a za cenné rady a připomínky.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. ČÁST PRVNÍ: PŘECHODOVÉ RITUÁLY A TRVALÁ LIMINARITA	4
2.1 FÁZE PŘECHODOVÝCH RITUÁLŮ	4
2.2 STRUKTURA A COMMUNITAS.....	5
2.3 TRVALÁ LIMINARITA A POSVÁTNÉ	9
2.4 Hnutí S CHARAKTERISTIKAMI TRVALÉ LIMINARITY	11
3. ČÁST DRUHÁ: CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH Hnutí.....	13
3.1 MEZINÁRODNÍ SPOLEČNOST PRO VĚDOMÍ KRIŠNY	13
3.1.1 Počátky hnutí.....	13
3.1.2 Struktura a činnosti hnutí	14
3.1.3 Základní ideje.....	14
3.1.4 Liminární charakteristiky hnutí	17
3.2 NÁBOŽENSKÁ SPOLEČNOST PŘÁTEL (KVAKEŘI).....	19
3.2.1 Počátky hnutí.....	19
3.2.2 Struktura a činnosti hnutí	20
3.2.3 Základní ideje.....	22
3.2.4 Liminární charakteristiky hnutí	23
4. ČÁST TŘETÍ: MOTIVACE KE VSTUPU DO TRVALÉ LIMINARITY	26
4.1 RESPONDENTI VÝZKUMU	29
4.2 ROZDÍLY MEZI VYBRANÝMI HnutíMI.....	29
4.3 „NĚCO CHYBÍ“	31
4.4 PROŽITEK COMMUNITAS	34
4.5 HLEDÁNÍ VLASTNÍ IDENTITY	35
5. ZÁVĚR.....	41
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	42
6. 1 LITERATURA.....	42
6. 2 INTERNETOVÉ ZDROJE	42

PŘÍLOHY	44
1 ISCKON: Věk členů.....	46
2 ISCKON: Věk členů v době vstupu do hnutí.....	46
3 ISCKON: Vzdělání členů.....	47
4 ISCKON: Poměr mužů a žen	47
5 ISCKON: Motivace ke vstupu a přínos hnutí	48
6 Kvakeři: Věk členů.....	48
7 Kvakeři: Věk členů v době vstupu do hnutí	49
8 Kvakeři: Vzdělání členů.....	49
9 Kvakeři: Poměr mužů a žen	50
10 Kvakeři: Motivace ke vstupu a přínos hnutí	50

1. ÚVOD

Cílem této práce je na příkladu dvou současných hnutí působících v České republice přiblížit jev, který zmiňuje ve své knize *Průběh rituálu* antropolog Victor Turner: trvalou liminaritu. Turner v této knize poukazuje na podobnost mezi některými náboženskými hnutími a liminární fází přechodových rituálů. Společným jmenovatelem je v jeho pojetí především prožitek *communitas*, o níž se podrobněji zmíníme později. Nyní stačí uvést, že *communitas* je komplementárním protikladem *struktury* neboli hierarchizované společnosti. Je rovnostářská, protože proniká ke společné podstatě všech lidí bez ohledu na společenské postavení, je vztahem „celého člověka k dalším celým lidem“. Velký důraz klade Turner na důležitost prožít obě zkušenosti – strukturu i *communitas*. Zatímco do struktury je člověk zapojen během téměř celého života, *communitas* prožívá ve zvláštních okamžicích, jako jsou například právě přechodové rituály, které ho ze struktury dočasně vyřadí, aby jej znovu zapojily na nové místo.

V současnosti, v době (vypůjčíme-li si výraz, který užívá Mircea Eliade) „nenáboženského člověka“, se pro většinu lidí téměř vytrácí příležitost prožít *communitas*, prožít jednotu s ostatními lidmi, protože přechodové rituály, jejichž součástí tato zkušenost je, již ztratily svůj původní význam. Jednou z příčin, proč se tak stalo, lze spatřovat ve změnách společenské struktury. Role jsou v moderní společnosti oproti společnostem tradičním mnohem méně jasně ohraničené, rozdíly mezi jednotlivými skupinami jsou menší a to samo o sobě ubírá přechodovým rituálům jejich význam. Vezmeme-li si jako příklad přechodového rituálu svatbu, je zřejmé, že tato událost má v současné společnosti daleko menší význam než v tradičních společnostech. Van Gennep ve své knize *Přechodové rituály* o svatbě uvádí: „*Tato změna společenské kategorie je nejdůležitější, neboť přinejmenším pro jednoho z partnerů znamená změnu rodiny, klanu, kmene. (...) Vzhledem k počtu a velikosti skupin, jichž se společensky posvěcený svazek jejich dvou příslušníků dotýká, je přirozené, že pomezí období tu nabývá značného významu.*“¹ Oproti tomu dnes nemusí být sňatek v některých případech ničím víc než úředním potvrzením již dlouho trvajících svazku dvou lidí, kteří už dokonce mohou delší čas žít ve společné domácnosti.

Druhou příčinou poklesu významu přechodových rituálů je to, co různí autoři označují jako sekularizaci, desakralizaci světa nebo přeměnu náboženského člověka v nenáboženského

¹ van Gennep, Arnold: *Přechodové rituály*, str. 110 - 111, nakl. Lidové noviny, Praha, 1997

– jednotlivé společenské skupiny ztratily svůj posvátný rozměr a přechod z jedné do druhé tedy již není tak hlubokým prožitkem.

Navzdory oběma těmto změnám si však jedna forma přechodu uchovala svůj posvátný význam. Jedná se právě o trvalou liminiritu, tedy o stav, který nese charakteristiky liminární fáze přechodového rituálu, ale není završen začleněním člověka na nové místo ve společnosti. Do stavu trvalé liminarity uvádějí člověka různé náboženské společnosti a hnutí, jejichž cílem je připravit své členy na budoucí duchovní existenci. Jedná se tedy také o druh přechodu – od světského života k duchovnímu – avšak jeho završení nenastává v tomto životě.

Hlavním cílem této práce bude prozkoumání příčin, které člověka v dnešní době přivádějí k přijetí trvale liminárního stavu. Za příklad byla vybrána dvě hnutí, která jsou vzájemně velmi odlišná. Prvním z nich je Náboženská společnost přátel známější pod názvem kvakeři, druhým Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny neboli hnutí Hare Krišna. Vedle sebe tak stojí organizace výrazně se lišící například svými kořeny, neboť jedna vychází z křesťanství a druhá z indické tradice, nebo počtem členů, jelikož kvakerů je v České republice ani ne třicet, zatímco hnutí Hare Krišna má přinejmenším 600 aktivních účastníků.

Je samozřejmé, že pouze na základě dvou hnutí vybraných více méně náhodně mezi desítkami ostatních, nelze vyvodit jednoznačné závěry. Přesto by tato práce mohla naznačit odpovědi na otázku, co přivede moderního člověka k tomu, aby vystoupil ze struktury a vstoupil do stavu trvalé liminarity. Rozdílnost obou hnutí by mohla být výhodou v tom, že objeví-li se nějaké společné prvky, budou pravděpodobně společné právě kvůli liminární povaze těchto hnutí a ne kvůli jiným společným charakteristikám, jak by tomu mohlo být u srovnávání například hnutí vycházejících ze stejného náboženství.

Z formálního hlediska bude práce rozdělena do tří částí: První, teoretická, více přiblíží pojmy trvalá liminarity a *communitas*, k čemuž je nezbytné se nejdříve zmínit o přechodových rituálech obecně. Prameny k této části budou především práce Arnolda van Gennepa, Victora Turnera a Mircey Eliadeho.

Druhá část se již bude věnovat konkrétním hnutím. U každého z nich budou nejprve uvedeny základní informace o jeho vzniku, počtu členů a způsobu fungování. Následně budou vypsány liminární charakteristiky tohoto hnutí. Podklady pro tuto část budou získány přímo z materiálů daného hnutí a z rozhovorů s jejich představiteli.

Třetí část bude vycházet z dat získaných prostřednictvím dotazníku mezi členy hnutí a bude se věnovat samotnému cíli práce: proč lidé do těchto hnutí vstupují.

2. ČÁST PRVNÍ: PŘECHODOVÉ RITUÁLY A TRVALÁ LIMINARITA

2.1 FÁZE PŘECHODOVÝCH RITUÁLŮ

Jak již název napovídá, přechodové rituály jsou ty, které vyznačují nějaký přechod v životě jedince nebo v celé společnosti. Může se jednat o materiální přechod – vstup na území jiné skupiny, vstup do domu nebo chrámu atd. Může se jednat o přechod z jedné společenské skupiny do druhé, o změnu společenského stavu – příklady takových rituálů jsou například přijetí dítěte do rodiny, vstup do dospělosti, svatba, přijetí kněžského stavu (tedy přechod mezi profánním a posvátným) atd. Příkladem přechodu na úrovni celé společnosti zase může být začátek nového roku či změna ročního období.

Arnold van Gennep ve své knize *Přechodové rituály* rozdělil tento druh rituálů do tří fází, které se objevují u všech typů přechodů. Tyto fáze se nazývají preliminární, liminární a postliminární nebo též odluka, pomezí a sloučení. Během první fáze dochází k oddělení člověka z předchozího stavu. Druhá neboli liminární fáze je zvláštním časovým úsekem, kdy se jedinec nebo společnost nacházejí na prahu, na hranici mezi dvěma stavy. V pojetí Victora Turnera se tedy člověk v této části rituálu nachází mimo strukturu a má tak příležitost prožít *communitas*. K tomuto námětu se později vrátíme. Ve třetí fázi pak dochází k přijetí jedince do nové skupiny, začlenění na nové místo ve společnosti. Z mnoha příkladů uvedených ve van Gennepově knize vybírám pro ilustraci popis vstupu do totemické skupiny u některých australských kmenů:

„Prvním jednáním je odluka od dřívějšího prostředí, od světa žen a dětí; podobně jako těhotná žena pobývá novic stranou v buši, na zvláštním místě, ve zvláštní chýši atd. obklopen nejrozličnějšími tabu, týkajících se především stravy. Pouto novice s matkou někdy určitou dobu přetrvává, ale vždy nadejde okamžik, kdy je novic nějakým násilným způsobem nebo způsobem, který násilně vypadá, odloučen od matky, která zpravidla pláče. Jak říká Howitt o kmeni Kurnai: ‚Záměrem veškerého jednání tohoto obřadu je způsobit přechodnou změnu v životě novice; minulost od něj musí být oddělena mezerou, kterou nikdy nebude moci přejít zpátky. Jeho dětské příbuzenství s matkou je náhle přerušeno a nadále patří k mužům.‘ (...) V některých z nich je novic považován za mrtvého a zůstává mrtvý po celou dobu svého noviciátu. Ta může být různě dlouhá a spočívá v tělesném a mentálním oslabování novice, které má nejspíš napomoci tomu, aby zapomněl na svůj život dítěte. (...) Nakonec přichází náboženský obřad (tam, kde se věří v Daramulun atd.) a zejména zvláštní zmrzačení, které se

u různých kmenů liší (nařezává se penis nebo se vyrazí jeden zub atd.) a jímž se novic navždy stává stejný jako dospělí příslušníci klanu.“²

Takto tedy může vypadat charakteristický přechodový rituál – novic je odloučen od matky, opouští dětský stav, ale samo toto opuštění z něj ještě nečiní dospělého; po nějakou dobu není ani dítětem ani dospělým, nachází se mimo oba tyto stavy, mimo obvyklou společenskou strukturu. Teprve poslední fáze rituálu jej začlení na nové místo ve společnosti.

Trojité struktura rituálu se může několikrát opakovat – například zasnoubení je z jedné strany preliminární fází sňatku, z druhé strany však samo může obsahovat všechny tři fáze přechodových rituálů.

Vzhledem k tomu, že samotné přechodové rituály nejsou tématem této práce, tato stručná charakteristika postačí. Než se ovšem dostaneme k hlavnímu tématu, je třeba se dotknout pojetí struktury a *communitas*, dvou komplementárních lidských zkušeností, které ve své knize *Průběh rituálu* popsal Victor Turner.

2.2 STRUKTURA A COMMUNITAS

Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavy České republiky, začíná slovy: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.*“ Vynecháme-li otázku práv, mohla by být tato věta vhodným vyjádřením principu *communitas*: navzdory všem rozdílům, které mezi lidmi mohou být, existuje něco, co z nich činí sobě rovné bytosti, jakási společná esence.

Tato idea stejné podstaty lidských bytostí není ničím novým. Odkazy k ní lze naopak najít v textech z různých dob a kultur, a tak římský císař a stoický filosof Marcus Aurelius nabádá sám sebe k trpělivosti s chybujícími připomínkou, že i oni jsou účastni na stejném božském rozumu, František z Assisi a mnozí další považují všechny lidi za své bratry a sestry a osvícenští filosofové jako například John Lock hovoří o přirozené rovnosti všech lidí.

Existence této společné podstaty všech lidských bytostí je tím, co zakládá *communitas*, která se objevuje v liminární fázi přechodového rituálu. Victor Turner ve své knize *Průběh rituálu* píše:

² van Gennep, Arnold: *Přechodové rituály*, str. 76, nakl. Lidové noviny, Praha, 1997

„Na liminárních jevech je pro naše účely zajímavé to, jak mísí ponižení s posvátností a stejnorodost s kamarádstvím. V těchto obřadech se setkáváme s ‚okamžikem v čase a mimo čas‘ a uvnitř sekulární sociální struktury i mimo ni, který odhaluje, i když jen letmo, určité uznání (když ne v jazyce, tak alespoň symbolické) zobecněného společenského pouta, jež mizí a musí být současně rozděleno na množství strukturálních svazků. Jsou to svazky seřazené podle kastových, třídních nebo hodnostních hierarchií nebo svazky dílčích protikladů ve společnostech, kde není stát, které tak milují političtí antropologové. Je to jako by tu existovaly dva hlavní ‚modely‘ lidských vztahů, které stojí vedle sebe a střídají se. Podle prvního modelu je společnost strukturovaným, diferencovaným a často hierarchickým systémem politicko-právně-hospodářských pozic, které mají různé druhy hodnocení a rozdělují lidi podle kritéria ‚více‘ nebo ‚méně‘. Druhý model, který se rozpoznatelně vynořuje v liminárním období, představuje společnost jako nestrukturovaný nebo rudimentálně strukturovaný a relativně nediferencovaný *comitatus*, skupinu nebo dokonce společenství jedinců, jež jsou si rovni, kteří se společně podřizují obecné autoritě starších z hlediska rituálu.“³

Turner tedy rozpoznává dva druhy vztahů mezi lidmi. Tím, který běžně zakoušíme, je *struktura*, která každému určuje jistý souhrn práv a povinností, dává mu jasně vymezené místo ve společnosti a vytváří vztahy podřízenosti a nadřazenosti. Oproti tomu *communitas*, která je „skrytá“ za strukturou a objevuje se jen ve zvláštních okamžicích jako je právě liminární fáze přechodového rituálu, je rovnostářská, smazává všechny rozdíly dané majetkem, funkcí, příslušností k nějaké sociální skupině neboli jakýmkoli vnějším rozdílem a vztahuje se, jak již bylo řečeno, k samotné podstatě lidské bytosti: „*Communitas má totiž esenciální kvalitu. Týká se celého člověka ve vztahu k dalším celým lidem.*“⁴

Turner také poukazuje na to, že *communitas* má téměř u všech národů posvátný charakter. Za příčinu pokládá to, že „*překračuje nebo rozpouští normy, které řídí strukturované a institucionalizované vztahy a je provázena nebývale mocnými zážitky.*“ K tomuto vysvětlení by ale bylo možné připojit další: *Communitas* je pokládána za svatou, protože samotná lidská podstata, ke které se *communitas* vztahuje, je čímsi transcendentním, což můžeme vidět například na pohřebních rituálech:

³ Turner, Victor: Průběh rituálu, str. 97, nakl. Computer Press, Brno, 2004

⁴ Turner, Victor: Průběh rituálu, str. 124, nakl. Computer Press, Brno, 2004

I rituály spojené s úmrtím jsou řazeny mezi přechodové a jedním z jejich cílů je usnadnit zesnulému přechod z tohoto na onen svět – pro tuto chvíli pomineme jejich funkci pomoci pozůstalým vypořádat se s odchodem blízkého člověka. Představa tohoto přechodu se samozřejmě různí podle představ o onom světě. Jeho úspěšnost a osud duše (říkejme tak té části člověka, která přežívá po smrti fyzického těla a pro kterou jsou tedy určeny přechodové rituály konané po úmrtí člověka) zpravidla nezávisí na postavení či majetku zesnulého, ale (odhlédneme-li od významu správného vykonání pohřebních rituálů) na způsobu, jakým dotyčný prožil právě ukončený život. Například ve starověkém Egyptě závisel další osud duše na výsledku soudu, během něhož zesnulý pronášel tzv. „negativní zpověď“, která obsahuje výroky o tom, čeho se dotyčný během svého života nedopustil: „...*Nepřipravil jsem žádného sirotka o majetek. Neučinil jsem nic, co se přičí bohům. Nepomluvil jsem žádného služebníka u jeho nadřízeného. Nezpůsobil jsem bolest, ani jsem nenechal nikoho hladovět. Nemám na svědomí žádné slzy. Sám jsem nikoho nezabil, ani jsem nikoho nedal zabít. Nikomu jsem nezpůsobil bolest...*“⁵ Stejné pojetí, kde osud člověka po smrti závisí na tom, jak naložil se svým životem, se vyskytuje v řadě náboženství a koneckonců i v křesťanském pojetí pekla, očištění a ráje. Jinými slovy: osud lidské duše po smrti není závislý na tom, na jaké místo v rámci struktury byl dotyčný za života začleněn, ale jak na tomto místě jednal. Opět se tedy jedná o odkaz k něčemu, co není závislé na struktuře a co tedy může zakládat *communitas*.

Skutečnost, že je ona společná lidská esence pokládána za něco, co přetrvává i po smrti fyzického těla, dodává smysl trvalé liminaritě: Jak již bylo řečeno v úvodu, člověk vstupující do trvale liminárního stavu zahajuje přechod, který nebude završen v tomto životě, ale až po jeho ukončení – což je pochopitelně možné pouze za předpokladu, že po smrti těla něco z člověka přetrvává.

Vstup do trvalé liminaritě tedy v zásadě znamená více se zaměřit na onu společnou podstatu, která je jádrem lidských bytostí, a věnovat mnohem menší pozornost tomu, co tuto podstatu „obaluje“, jako jsou různé hodnoty, příslušnost k majetkovým třídám či věkovým skupinám, zkrátka všechny charakteristiky, které člověku uděluje struktura.

Strukturu ovšem nelze jednoznačně zavrhnout jako neúčinnou, jako pouhý přebytečný obal. Pro fungování lidské společnosti je struktura, která dá každému jednotlivci odpovídající roli, naprosto nezbytná. Platí zde postřeh Arona Gureviče, který ve své knize *Kategorie středověké kultury* hovoří o ideálu chudoby: z hlediska středověkého církevního

⁵ Vachala, Břetislav: *Staroegyptská Kniha mrtvých*, str. 202, nakl. Dokořán, 2009

učení je ideálním životem člověka život v chudobě, bez majetku a bez starosti o jakékoli světské záležitosti. Takovým způsobem však nemohou žít všichni a tak na sebe slib chudoby berou pouze někteří, kteří tak činí v zájmu celého lidstva, nikoli jen ve svém vlastním. Stejně tak ani není možné odmítnout s poukazem na společnou esenci jakoukoli diferenciaci společnosti, protože v rámci jakéhokoli společenského celku je vždy třeba vykonávat různé činnosti, je třeba vedení, které bude tyto činnosti koordinovat a je třeba vychovávat nové členy společenství a připravovat je na jejich budoucí úlohu – a k tomu všemu je nezbytná struktura, která každému určí jeho místo v rámci celku, jeho soubor práv a povinností.

Proto si i hnutí, která původně vznikla jako *communitas*, dříve či později vytvoří vlastní strukturu. Victor Turner tento proces ilustruje na příkladu řádu františkánů:

„Chudoba Ježíše Krista bezpochyby měla pro Františka ‚nesmírný emocionální význam‘. Nahotu totiž pokládal za hlavní symbol osvobození od strukturálních a hospodářských pout, stejně jako z omezení, která mu ukládal jeho pozemský otec, bohatý assiský kupec. Náboženství pro něj bylo communitas mezi člověkem a Bohem, abych tak řekl, vertikálně i horizontálně. Chudoba a nahota byly zároveň výmluvnými symboly communitas i prostředky k jejímu dosažení. Ale jeho obrazné pojetí chudoby jako absolutní chudoby Ježíše Krista se dalo prakticky těžko udržet ve společenské skupině, kterou církev přinutila, aby institucionalizovala své uspořádání, aby od charismatu svého zakladatele i communitas spontánního počátku přešla k obvyklé praxi a svůj vztah k chudobě definovala v přesných právních termínech. (...) Františkánský řád se během svého trvání postupně stával strukturálním systémem a během tohoto procesu srdečná prostota Františkových vyjádření o majetku v původní řeholi ustupovala právníčtějším vymezením. (...) Každá rozvíjející se struktura s sebou přináší problémy s uspořádáním a dává vzniknout hodnotám, které podněcují nové formulování ústředních pojmů. Často to vypadá jako kolísání a pokrytectví, nebo ztráta víry, ale ve skutečnosti se nejedná o nic jiného než o rozumnou odpověď na přeměnu měřítka a narůstající složitost společenských vztahů a ruku v ruce jdoucími s přemístěním skupiny do jiného společenského pole, což je doprovázeno změnou hlavních cílů i prostředků k jejich dosažení.“⁶

Zdá se tedy, že *communitas* nemůže trvale existovat, protože dříve či později se přirozeně přemění ve strukturu. Struktura, která se vyvinula z *communitas*, si však může zachovávat rysy původní *communitas* například v tom, že navzdory diferenciaci rolí a

⁶ Turner, Victor: Průběh rituálu, str. 142 -143, nakl. Computer Press, Brno, 2004

utvoření hierarchie se stále klade důraz na duchovní rovnost lidí – ať už je tento důraz vyjádřen pouze slovy nebo se skutečně projevuje ve formě vztahů mezi jednotlivými členy skupiny.

K tématu struktury a *communitas* již nyní stačí dodat pouze to, co bylo stručně naznačeno v úvodu: že člověk potřebuje prožít obě tyto zkušenosti. Tyto dvě formy lidských vztahů se mohou zdát protikladné, ale ve skutečnosti se jedná o harmonicky se doplňující komplementy: Zatímco *communitas* není schopná samostatné trvalé existence a potřebuje strukturu, struktura se zase bez *communitas*, bez prožitku společně sdíleného lidství, může stát strnulou. Přechodové rituály obsahující v sobě prožitek *communitas* umožňují harmonické doplňování těchto dvou aspektů společnosti: rituál jedince nebo celou společnost na nějakou dobu vytrhne ze struktury, obrodí ho a očistí prožitkem *communitas* a potom ho do struktury opět navrátí. *Communitas* tedy zdánlivě paradoxně přispívá k lepšímu fungování struktury, obnovuje ji a umožňuje její vývoj.

Modernímu člověku se příliš mnoho příležitostí k prožití *communitas* nenabízí a chybí mu tak v životě významná zkušenost, která by utvořila hlubší spojení mezi ním a ostatními lidmi. Liminarita není jedinou „mezerou struktury“, ve které se *communitas* může objevit. Turner v *Průběhu rituálu* popisuje i formy *communitas* vytvářející se mezi lidmi žijícími na hranicích struktury. Pro účely této práce však tyto ostatní formy pomineme a zaměříme se na stav trvalé liminarity, který je v naší společnosti na rozdíl od tradičních přechodových rituálů stále přítomný a umožňuje člověku prožitek *communitas*.

2.3 TRVALÁ LIMINARITA A POSVÁTNÉ

Kromě příležitosti prožít *communitas* dokážou hnutí s charakteristikami trvalé liminarity zprostředkovat svým příslušníkům ještě další zkušenost: prožitek posvátného. Možnost zakusit posvátno samozřejmě člověku neposkytují pouze přechodové rituály nebo liminární stav. Je to ovšem další zkušenost, se kterou se moderní člověk setkává výrazně méně, než jeho předchůdci, a která může být jednou z příčin, proč lidé vstupují do trvalé liminarity.

Historik náboženství Mircea Eliade nazývá dnešního člověka „nenáboženským člověkem“ a zdůrazňuje výraznou rozdílnost mezi tímto člověkem a člověkem „náboženským“ nebo „archaickým“. Pro náboženského člověka je celý jeho svět prodchnutý

posvátným. Každý jeho čin, včetně každodenní práce, může mít posvátný charakter, protože se stává opakováním mýtu, opakováním činu boha nebo hrdiny.

„Obecně bychom mohli říci, že archaický svět nezná žádné ‚profánní‘ činnosti: každá činnost, která má určitý smysl – lov, rybolov, zemědělství, hry, konflikty, sexuální úkony – se nějakým způsobem podílí na posvátném. Jak později lépe uvidíme, jedinými profánními činnostmi jsou ty, které nemají mytický smysl, to znamená, kterým chybí vzorový model. A tak můžeme tvrdit, že každá odpovědná činnost, zaměřená k určitému cíli, je v pojetí archaického světa obřadem.“⁷

Dnes už většina činností posvátný smysl nemá a lidské aktivity se tak stávají pouhými prostředky k obživě či k uvolnění, bez hlubšího smyslu, bez transcendentního rozměru. V závěru výše citované knihy, *Mýtu o věčném návratu*, vede Eliade zajímavý dialog o tom, jak se tyto dva různorodé pohledy na svět – pohled člověka náboženského a člověka nenáboženského – promítají do života jedince:

„Moderní člověk by mohl oprávněně pokládat tuto naprostou oddanost archaického člověka archetypům a opakováním nejen za projev údivu primitivů nad vlastními prvními spontánními a tvůrčími svobodnými gesty a úctou k nim, projevovanou donekonečna, ale i za pocit provinění člověka, který se právě vynoří z ráje živočišnosti (= Přírody), za pocit, jež ho nutí reintegrovat oněch několik prvotních, spontánních a tvůrčích gest, signalizujících zrození svobody, do mechanismu věčného opakování Přírody. (...) Moderní člověk, který přijímá dějiny, nebo to alespoň hlásá, může v podstatě vytykat archaickému člověku, uzavřenému do mytického obzoru archetypů a opakování, že je neschopen tvořit nebo - což je totéž - že je neschopen podstoupit riziko, jež s sebou nese každá tvůrčí činnost. Neboť moderní člověk může být tvůrčí, jen pokud je historický; jinými slovy, je mu dovolena jen ta činnost, která pramení v jeho vlastní svobodě; v důsledku toho je mu odepřeno vše kromě svobody tvořit dějiny tím, že tvoří sebe.“

Na tyto kritiky moderního člověka by mohl člověk tradičních civilizací odpovědět protikritikou, která by byla zároveň obhajobou archaického typu existence. Mohl by namítnout, že je stále spornější, zda může moderní člověk dějiny tvořit. Naopak, čím je modernější - to znamená bezmocnější vůči strachu z dějin - tím menší má on sám možnost tvořit dějiny. Neboť tyto dějiny se buď tvoří samy (díky zárodkům, které se objevily před mnoha staletími, možná i tisíciletími: připomeňme důsledky vzniku zemědělství, metalurgie

⁷ Eliade, Mircea: *Mýtus o věčném návratu*, str. 25, nakl. OIKOYMENH, Praha, 1993

nebo průmyslové revoluce v 18. stol. atd.), anebo projevují tendenci, aby je tvořil stále menší počet lidí, kteří nejenže brání mase svých současníků přímo nebo nepřímo zasahovat do dějin, jež tvoří oni (nebo on), ale kromě toho mají dostatek prostředků, aby přinutili každého jednotlivce snášet důsledky těchto dějin, to znamená žít bezprostředně a nepřetržitě v hrůze z dějin. Svoboda tvořit dějiny, již se honosí moderní člověk, je skoro pro veškeré lidstvo iluzorní. (...)

(...) Zároveň je třeba připomenout „stvořitelské“ implikace orientálních filosofí a technik, zvláště indických, které se tak řadí k témuž tradičnímu obzoru. Orient jednomyslně zavrhuje myšlenku ontologické neregulovatelnosti existujícího, přestože vychází také z jistého druhu „existencialismu“ (tzn., pokládá „utrpení“ za typickou situaci jakéhokoli kosmického stavu). Jenže Orient nepovažuje osud člověka za konečný a neredukovatelný. Orientální techniky usilují především o anulování nebo překonání lidského stavu. V tomto ohledu lze mluvit nejen o svobodě (v pozitivním smyslu) nebo o vysvobození (v negativním smyslu), ale i o skutečném stvoření, neboť se jedná o stvoření nového člověka, o jeho stvoření v nadlidské rovině, o stvoření člověka-boha, takového, kterého stvořit by se historickému člověku nikdy ani ve snu nezdálo možné.“⁸

Z uvedené citace je pro účely této práce zajímavá zejména poslední část týkající se „stvoření nového člověka“, protože i těmito slovy lze vyjádřit cíle hnutí uvádějících člověka do trvalé liminarity. Použijeme-li znovu příklad františkánů, jejich cílem bylo připodobnit svůj život co nejvíce životu Ježíše Krista. Následovali tak určitý mytický vzor a snažili se přetvořit sebe sama k obrazu tohoto vzoru. Totéž platí i o dalších hnutích tohoto druhu. Účast v nich je tak pro moderního člověka příležitostí nejen prožít *communitas*, ale též udělit svým činnostem hlubší smysl tím, že stejně jako Eliadeho „náboženský člověk“ učiní ze svého života odraz transcendentního vzoru.

2.4 Hnutí s charakteristikami trvalé liminarity

Některé charakteristiky hnutí, jejichž členové se ocitají ve stavu trvalé liminarity, byly již uvedeny a na tomto místě je shrneme a rozšíříme:

Trvalá liminarita je stav, kdy člověk podobně jako při přechodovém rituálu opouští běžnou společenskou strukturu, avšak ne proto, aby do ní byl znovu začleněn v novém

⁸ Eliade, Mircea: Mýtus o věčném návratu, str. 98-100, nakl. OIKOYMENH, Praha, 1993

postavení, ale v očekávání vstupu do jiného stavu bytí – do Království nebeského, do nirvány atd. Tento přechod se zpravidla neuskutečňuje ještě za tohoto života, ale po smrti, a člověk tak zůstává v liminárním stavu po zbytek svého života.

Vyčlenění ze struktury se může projevovat nejrůznějšími způsoby: odmítáním majetku či nejrůznějších společenských konvencí, nošením nějakého viditelného znamení příslušnosti ke skupině, přijetím nového jména atd.

Victor Turner hovoří o těchto hnutích také jako o „náboženství pokory“. Právě pokora je jedním ze společných jmenovatelů mezi těmito hnutími a liminární fází přechodových rituálů. Během rituálu je novic podroben autoritě toho, kdo rituál vede, a musí zaujmout pokorný postoj bez ohledu na to, jak vysoké je jeho postavení v rámci struktury (Turner dokonce ve své knize uvádí příklady toho, jak jsou při rituálech doprovázejících zvýšení statusu budoucí vůdci ostatními ponižováni). I v rámci trvalé liminarity je vyžadováno podrobení se autoritě (ať už v podobě pravidel hnutí či konkrétního učitele nebo vůdce) a pokora, bez níž by koneckonců nebylo možné připodobnit svůj život určitému vzoru. Další společnou charakteristikou, která úzce souvisí s pokorou, je srovnání účastníků hnutí nebo rituálu na stejnou úroveň. Toto srovnání se může navenek projevit nošením stejného oděvu či tím, že se účastníci hnutí oslovují jako bratři a sestry.

Tímto končí teoretická část práce, kde byla v obecné rovině popsána trvalá liminarita. V části následující budou již popsána dvě konkrétní hnutí jako příklad toho, co zde bylo uvedeno. Členové těchto níže popsaných hnutí jsou též respondenty výzkumu, který tvoří třetí část této práce.

3. ČÁST DRUHÁ: CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH HNUTÍ

3.1 MEZINÁRODNÍ SPOLEČNOST PRO VĚDOMÍ KRIŠNY⁹

3.1.1 Počátky hnutí

Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny (zkráceně ISKCON nebo hnutí Hare Krišna) byla založena Šrí Šrímad Abhaj Čaranáravinda Bhaktivédánta Svámí Prabhupádou, který se narodil roku 1896 v indické Kalkatě. Pocházel z višnuistické rodiny a ze stejných kořenů vychází i jím založené hnutí.

Prabhupáda se již od mládí věnoval studiu védské tradice, psal na toto téma knihy a vydával časopis. ISKCON však založil až ve věku sedmdesáti let, v roce 1966, a to ve Spojených státech amerických, kam se přestěhoval o rok dříve s cílem rozšířit védskou tradici na západ. Prvními stoupenci hnutí se stávali především hippies.

Mimo Spojené státy se hnutí poprvé rozšířilo v roce 1968, kdy byla Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny založena v Anglii, kde popularizaci hnutí napomohl George Harrison ze skupiny Beatles. Následně se ISKCON rozšířil i do dalších států Evropy. Do Československa se hnutí přeneslo v roce 1974, kdy se zde začaly pořádat přednášky.

Po smrti zakladatele v roce 1977 prošlo hnutí obdobím nejednoty a v průběhu 80. let došlo i k několika skandálům způsobeným některými z vůdčích osobností hnutí, které se odklonily od učení zakladatele. Po jejich odchodu z ISKCONu se však hnutí podařilo toto období překlenout, znovu se sjednotit a navrátit se k původním idejím.

Současný počet příslušníků hnutí je obtížné určit, protože Společnost je nijak neregistruje. Úroveň zapojení se do hnutí společnosti je navíc velmi odlišná – od lidí, kteří se pouze účastní akcí pořádaných ISKCONem a případně se snaží uplatňovat některé ze zásad (viz níže) až po ty, kteří odcházejí žít do chrámu a přizpůsobí učení Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny celý svůj život. Jakékoli číslo udávající počet příznivců je tedy jen orientační. V České republice se odhaduje přibližně 600 osob, které se hnutím zabývají vážněji. Přibližně polovina z nich přijala zasvěcení (viz dále) a asi 10% žije v chrámu.

⁹ Všechny citace v této kapitole, u kterých není uveden zdroj, pocházejí z rozhovoru s Antonínem Valerem, mluvčím Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny v České republice.

3.1.2 Struktura a činnosti hnutí

Z organizačního hlediska existují v rámci ISKCONu dvě linie autority – organizační a duchovní – které se do určité míry prolínají. Organizačně je každé centrum nezávislé a v čele každého z nich stojí *chrámový prezident*, nejvyšší duchovní autoritou na mezinárodní úrovni je *Government body commission*, která převzala řízení společnosti po smrti zakladatele a v současnosti má přibližně čtyřicet členů.

Chrámový prezident je autoritou pro všechny, kteří náležejí k danému centru, a koordinuje všechny činnosti. Pokud se však někdo rozhodne přijmout zasvěcení, vybírá si některého z učitelů, který ho pak vede po duchovní stránce. Tito učitelé ovšem většinou cestují mezi různými centry a nejsou tedy v tak těsném kontaktu se svým žákem, jako chrámový prezident, který se tudíž na vedení dotyčného také podílí.

V České republice má ISKCON šest středisek, mimo jiné se věnuje překladům a vydávání knih, pořádá přednášky a další programy pro veřejnost, provozuje vegetariánské restaurace, obchody s indickým zbožím a ekologickou farmu.

3.1.3 Základní ideje

Jak již bylo uvedeno, hnutí Hare Krišna vychází z višnuistické tradice. Krišna je v této tradici pokládán za jednoho z avatárů (vtělení, poslů) Višnu. ISKCON popisuje Krišnu na svých webových stránkách následovně:

„Krišna je Nejvyšší Osobnost Božství, prvotní a svrchovaná osoba. Je nejvyšší podobou Absolutna. Ten, kdo zná Krišnu, spočívá podle Véd na nejvyšší úrovni poznání Absolutní Pravdy. Ačkoli se Krišna zjevil v tomto světě před 5 000 lety jako pasáček a později vystupoval jako král Jaduovské dynastie a přítel Pánduových synů, svým jednáním a neobyčejnými činy vždy dokazoval, že je Bůh.

(...)

Slovo „Krišna“ také označuje nejvyšší radost a všechna zjevená písmena potvrzují, že Nejvyšší Pán je zdrojem veškeré radosti. Individuální bytosti oplývají vědomím stejně jako Pán a touží po štěstí. Krišna je neustále šťastný, a pokud jsme v Jeho společnosti a sloužíme Mu, jsme také šťastní.“¹⁰

¹⁰ http://harekrsna.cz/cvs/2007/kdo_je_krisna_0 (cit. 25. 5. 2014)

Cíle hnutí souvisí s pojetím reinkarnace, které zahrnuje dualitu nesmrtelné duše a smrtelného těla. Duše se po smrti těla inkarnuje do těla nového a prochází tak mnoha zrozeními v různých tělech. Než dosáhne lidské úrovně, inkarnuje se mnohokrát do nižších, zvířecích těl. Ani člověk ovšem není vrcholem evoluce duše a snahou člověka by proto mělo být žít tak, aby v příštím zrození dosáhl další úrovně a narodil se na některém z vyšších světů:

„Podle védského chápání živá bytost v okamžiku smrti získá další, vyšší formu života až do lidské podoby. A v té lidské podobě buďto zase degraduje, nebo se může povýšit na další, vyšší planety, a nebo jít zpátky do duchovního světa.“

Dosažení tohoto vyššího zrození je možné skrze dosažení vědomí Krišny, k čemuž je zapotřebí uvědomit si iluzornost hmotného světa (indická tradice nazývá hmotu mayou – iluzí) a to, že skutečným já není tělo, nýbrž právě nesmrtelná duše. Toto uvědomění je podle učení hnutí přirozeným stavem lidské bytosti, *„ale kvůli svému dlouhému sdružování se s hmotou je naše vědomí znečištěné materiální atmosférou.“*¹¹ V současnosti je obtížnější obnovit toto transcendentní vědomí než v jiných obdobích, protože se nacházíme v době kali-jugy¹². Doporučeným způsobem pro dosažení cíle v tomto věku je podle učení hnutí zpívání mantry *Haré Krišna Haré Krišna Krišna Krišna Haré Haré Haré Ráma Haré Ráma Ráma Ráma Haré Haré*. Sama tato mantra je podle učení ISKCONu osvobozující a pomáhá v povznesení vědomí: *„Jejich zpívání je duchovním voláním Pána a Jeho energie, aby ochránili podmíněnou duši. Toto zpívání je jako nářek dítěte, které volá svou matku. Matka Hará pomáhá oddanému získat milost Nejvyššího Otce, a tomu, kdo zpívá mahá-mantru upřímně, se Pán zjeví. Žádný jiný způsob duchovní seberealizace není v tomto věku hádek a pokrytectví tak účinný jako zpívání mahá-mantry. (...) Pravidelné recitování, zpívání či pronášení Jeho (Krišnových) jmen probouzí naši vrozenou lásku k Němu a osvobozuje nás z pout hmoty.“*¹³ Následovníci hnutí (označují se slovem *oddaní*) zpívají tuto mantru při každodenní meditaci s pomocí růžence, na kterém je navlečeno 108 kuliček a při každé meditaci se tento růženec přezpívá šestnáctkrát. Jedna meditace tedy zahrnuje 1 728 opakování mantry, což trvá přibližně jeden a půl až dvě hodiny. *„Doporučuje se soustředit na zvukovou vibraci, protože zpívání Hare Krišna je základem celého procesu. Je to*

¹¹ http://harekrsna.cz/cvs/2007/hare_krisna_maha_mantra (cit. 25. 5. 2014)

¹² Indická tradice popisuje systém věků (jugam), v rámci kterého se cyklicky střídají období vzestupu a úpadku, tvoření a zániku. Jeden cyklus nazývaný mahájugam (velký věk) obsahuje čtyři věky, z nichž kali-juga je poslední a nejkratší (trvá 432 000 let) a jedná se o „věk temnot“, po němž následuje konec cyklu a začátek nového, počínajícího krta-jugou, která je naopak pokládána za zlatý věk. Viz Eliade, Mircea: Mýtus o věčném návratu str. 76-79, nakl. OIKOYMENH, Praha, 1993

¹³ http://harekrsna.cz/cvs/2007/hare_krisna_maha_mantra (cit. 25. 5. 2014)

transcendentální zvuková vibrace, která čistí naše vědomí, naši mysl, takže když nasloucháme této vibraci, jsme schopni si uvědomit, kdo jsme, že jsme duše a ne toto tělo. (...) Když přijde člověk do Vědomí Krišny, především získá možnost vysvobodit se z koloběhu zrození a smrti, protože my tady bloudíme miliony a miliony životů, neustále se rodíme v různých formách, v lidské podobě i v jiných podobách, neustále, než nám dojde ‚co já tady hledám?‘, než si uvědomíme, že se můžeme dostat zpátky domů, že se můžeme z tohoto koloběhu vysvobodit.“

Zpívání mahá-mantry má napomáhat nejen duchovnímu pokroku a očištění jedince, ale i celé společnosti. Ačkoli je průchod kali-jugou a s ním spojený morální a duchovní úpadek nevyhnutelný, zpívání mantry Hare Krišna může tento úpadek dočasně zvrátit: „*Je předpovězeno, že teď, v době kali-jugy, právě zpívání mahámantry způsobí, že se změní celá atmosféra tak, jak byla v tom nejlepší věku, v satja-juze¹⁴. Tento věk bude trvat deset tisíc let a potom zase bude velký úpadek. Jako když se v zimě roztrhnou mraky a vysvitne slunce, tak se na deset tisíc let projeví příznaky satja-jugy.“*

Kromě zpívání máhamantry je součástí procesu duchovního rozvoje také dodržování takzvaných „usměrňujících zásad“, které zahrnují:

1. **Zákaz jedení masa.** Tato zásada vychází z jedné strany z učení, že i zvířata mají stejně jako lidé nesmrtelnou duši a neměla by tedy být pro potřeby člověka zabíjena; z druhé strany hnutí prezentuje vegetariánství jako zdravější způsob stravování a poukazuje i na ekonomickou stránku věci: „*Maso slouží k nasycení pouze několika na úkor mnoha jiných. Obilím, které by mohlo uživit mnoho lidí, se vykrmuje dobytek na porážku. Z každých 16 kg obilí sloužících k výkrmu dobytka, získáme nazpět pouze 1 kg masa.*“¹⁵
2. **Zákaz nezákonného sexu.** Za nezákonný je považován jakýkoli sexuální styk mimo manželství, takže členové hnutí, kteří neuzavřeli sňatek, by měli žít v celibátu. Tento požadavek odůvodňuje hnutí poukazem na riziko přenosu pohlavních chorob a sociální dopady početí nechtěných dětí. Kromě těchto praktických důvodů jsou uváděny i důvody duchovní, přímo související s učením o dualitě duše a těla: sex má být prostředkem k početí dětí. Pokud se stává pouze nástrojem k potěšení, připoutává duši pevněji k tělu a k iluzi hmotného světa a brání jí tak v duchovním rozvoji.

¹⁴ Satja-juga znamená „věk čistoty“, jedná se o jiný název pro krta-jugu, první a nejdelší ze čtyř částí mahájugy.

¹⁵ http://www.harekrsna.cz/cvs/2007/jedeni_masa (cit. 1. 6. 2014)

3. **Zákaz užívání omamných látek.** Toto pravidlo zapovídá užívání jakýchkoli drog, tabáku, alkoholu i kofeinu: „*Mezi omamné látky patří takové látky, které nejsou přímo potřeba k udržování těla a které mají na mysl a tělo povzbuzující nebo naopak tlumící účinek.*“¹⁶ Kromě negativních účinků na lidské zdraví je tato zásada znovu odůvodňována nepříznivostí těchto látek na duchovní rozvoj, protože rozrušují mysl, kterou pak nelze zaměřit na meditaci.
4. **Zákaz hazardu.** Hazardní hry jsou spojovány s podvodem a pokrytectvím. Doufání ve výhru v hazardní hře je navíc pokládáno za materialistickou mentalitu, která způsobuje degeneraci duše, za neznalost zákona karmy, protože hazardní hráč doufá ve štěstí (ve výhru), ale veškeré štěstí je výsledkem karmy vytvořené našimi činy v minulých inkarnacích.

Dodržování těchto zásad je doporučováno všem příslušníkům hnutí a je závazné pro ty, kteří se rozhodnou začít žít v chrámu (viz níže).

3.1.4 Liminární charakteristiky hnutí

Jak již bylo uvedeno výše, hnutí Hare Krišna nabízí svým členům cestu vedoucí k duchovní seberealizaci, k dosažení vyšší úrovně existence, což je obecná charakteristika liminárních hnutí. V tomto případě je cíl konkrétně vyjádřen jako vymanění se z koloběhu inkarnací nebo se alespoň příště zrodit na některém z vyšších světů.

Na tomto místě je také vhodné připomenout, že jednou z charakteristik liminarit je pokora. V případě hnutí Hare Krišna se setkáváme s velkým důrazem na vlastnost, která s pokorou úzce souvisí, a tou je oddanost. Sami příslušníci hnutí se označují jako *oddaní* a cesta, kterou ISKCON nabízí, se nazývá bhaktijóga, neboli jóga lásky a oddanosti.

Oddaní jsou vedeni k tomu, aby se odevzdali Krišnovi tak, jako se při liminární fázi přechodového rituálu poddává novic autoritě společenství vyjádřené skrze rituální úkony. Stejně jako u přechodových rituálů i zde je součástí tohoto odevzdání dodržování „tabu“ (v případě hnutí Hare Krišna se jedná o čtyři usměrňující zásady), která se – opět podobně jako v případě přechodových rituálů – týkají především omezení potravy a sexuality s cílem dosáhnout co největší čistoty před završením samotného přechodu. Oddanost Krišnovi ovšem nespočívá jen v dodržování konkrétních nařízení, musí se projevit i v tom, na co jsou usměrněny myšlenky: „*Život oddaného se od života jiného člověka liší vědomím. Činnosti*

¹⁶ <http://www.harekrsna.cz/cvs/2007/intoxikace> (cit. 25. 6. 2014)

jsou stejné, ale proč je dělá? Chodí do práce, má nějaké zaměstnání, ale veškeré činnosti si zařídí tak, aby neustále mohl myslet na Krišnu a nikdy na něj nezapomněl. To jsou dva nejdůležitější principy.“

Nejjasněji se liminární charakteristiky objevují v případech, kdy se příznivec hnutí rozhodne začít žít v chrámu. O tuto možnost může požádat ten, kdo dodržuje usměrňující zásady a pravidelně zpívá máhamantru. Takový člověk nejprve podstupuje trénink, aby se naučil, co život v chrámu obnáší. Tento způsob života je řízen pevným řádem: Oddaní vstávají kolem čtvrté hodiny ráno, v půl páté začíná asi půlhodinový společný program, po němž následuje individuální meditace – zpívání mahámantry s růžencem. Dále probíhá obřad vítání božstev, při kterém jsou božstva v chrámu vykoupána a dostávají nové šaty. Následuje přednáška z textu *Šrímád-Bhágavatam*. Po ranním programu se každý věnuje svým povinnostem spojeným s praktickým fungováním hnutí – práci na farmě, překládání knih, administrativě atd. Večer probíhá společné zpívání a přednáška z *Bhagavadgíty*.

Viditelnou liminární charakteristikou je též nošení odlišného oděvu, protože oddaní často nosí indický oděv. Tento způsob odívání má také napomáhat duchovnímu pokroku – roli zde hraje i působení barev (například šafránová barva má napomáhat meditaci), jedná se ale také o určitou připomínku: *„Když vidím nějakou osobu, která je oblečená v čistém pěkném dhóti s hezkým tilakem na čele, vidím, že je to vaišnava, který slouží Krišnovi, a okamžitě mi to připomene Krišnu. Kdyžto když budu chodit v civilu, tendence ztratit se ve společnosti jsou velice silné, protože naše smysly nejsou plně ovládnuté a my pořád máme tendence vrátit se k těm nižším kvalitám přírody. Takže tohle nám pomáhá, abychom si udrželi určitý duchovní standard.“*

Za zmínku stojí též zasvěcení, které může získat účastník s hlubším zájmem. Člověk usilující o zasvěcení si vybere jednoho z učitelů a požádá jej o přijetí. Pokud učitel souhlasí, následuje přípravné období, kdy se učitel a žák vzájemně blíže poznávají a žák se také blíže seznamuje s učením hnutí. Toto období trvá minimálně šest měsíců. Při samotném zasvěcení je vykonána oběť vycházející z védských rituálů, žák svému učiteli slibuje, že bude dodržovat usměrňující zásady a pravidelně zpívat máhamantru. Zasvěcovaný také dostává duchovní jméno, které je zpravidla nějak spojeno s Krišnou. Zasvěcení je z jedné strany samostatným přechodovým rituálem, ale zároveň jej lze považovat za jakousi preliminární fázi trvalého přechodu – zasvěcovaný se totiž zavazuje dodržovat to, co pro něj dosud bylo pouze doporučením a skutečně se tak vydává na cestu k vytyčenému cíli.

3.2 NÁBOŽENSKÁ SPOLEČNOST PŘÁTEL (KVAKEŘI)¹⁷

3.2.1 Počátky hnutí

Náboženská společnost přátel se začala utvářet v 17. století kolem George Foxe, který se narodil roku 1624 v Anglii. Pavel Marušinec ve své přednášce *Kdo jsou kvakeri*, pronesené na teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 8. 4. 2013, popisuje zakladatele a počátky Náboženské společnosti přátel následovně:

„Do této, pro nás již dnes asi těžko představitelné doby tedy přišel roku 1624 muž jménem George Fox. Jako chlapec chodil s rodiči každou neděli do kostela v jejich vsi v severní Anglii a byl vyznávajícím křesťanem jako tehdy prakticky každý Angličan. Stal se z něho velice vážný mladý muž, který trávil dlouhé chvíle o samotě v přírodě, četl si v Bibli, kterou nosil všude s sebou a znal ji skoro zpaměti, a přemýšlel hlavně nad tím, proč nejsou životy lidí, takové jakými je zamýšlel Bůh. Kládl si otázku, proč jsou lidé tak zlí a lehkomyšní? Čím to je, že jsou tak hrubí a zlí k sobě a ostatním Božím tvorům? V devatenácti letech místní kostel přestal navštěvovat. Odešel z domu a stal se hledačem. Putoval po venkově, navštěvoval puritány, separatisty a baptisty a hledal někoho, kdo má poctivý vztah k Bohu a pomůže mu vyřešit jeho otázky a problémy. Bezvýsledným hledáním strávil čtyři roky, až jednou ve chvíli ztišení, jak píše ve svém deníku, uslyšel hlas, který mu jasně řekl: „Je jeden, a to sám Kristus Ježíš, který ti pomůže.“ A když jsem to uslyšel, mé srdce poskočilo radostí.“ A tak Fox přišel na to, že Bůh může oslovovat člověka přímo i bez pomoci duchovních, obřadů a věroučných systémů. Později objevil skupinu hledajících lidí, kteří měli stejný problém jako on. Tato skupina čekala na to, až jim Bůh pošle někoho, kdo by jim pomohl pohnout se z místa. Toho člověka poznali ve Foxovi a tato skupina pak vytvořila zárodek toho, co se dnes nazývá Náboženskou společností přátel.“¹⁸

V následujících letech se Fox snažil šířit své poznání kázáním v kostelech. Všeobecně však nebyl dobře přijímán a byl i několikrát uvězněn. Přesto se Společnost začala pomalu rozrůstat a během pár let byla zavedena organizační struktura založená na různých druzích shromáždění (viz níže).

¹⁷ Všechny citace v této kapitole, u kterých není uveden zdroj, pocházejí z rozhovoru s kvakery Pavlem Marušincem a Petrou Kristýnou Matějkovou.

¹⁸ <http://www.kvakeri.cz/Home/kdo-jsou-kvakeri> (cit. 2.6 2014)

Již v 17. století se kvakerství¹⁹ přeneslo do Spojených států. Po dobu přibližně tří generací byl dokonce jeden z amerických států řízen podle kvakerských principů – konkrétně se jedná o Pensylvánii, která nese jméno kvakera Williama Penna, jenž toto území obdržel od anglického krále jako splátku dluhu.

V 18. a 19. století, kdy bylo kvakerství již uznávaným náboženstvím, se Společnost uzavřela sama do sebe a přestala se zaměřovat na misijní činnost. Kladl se velký důraz na jednoduchost, existovaly striktní zásady chování. Zároveň se v 19. století začalo hnutí štěpit na různé větve (lze je rozčlenit na konzervativní, liberální a evangelikální), z nichž některé přestávaly být striktně křesťanské.

Během 20. století se Náboženská společnost přátel znovu více otevřela a roku 1937 byla založena organizace *Friends World Committee for Consultation*, kterou uznávají všechna kvakerská shromáždění a slouží tak jako jednotící prvek mezi různými větvemi Společnosti.

V roce 2012 se ke kvakerství hlásilo necelých 380 000 lidí, z toho 50 % v Africe a 35 % v Americe, zbytek připadá na Evropu a Asii.²⁰ V České republice bylo kvakerské shromáždění založeno v roce 2003 v Praze, později vzniklo druhé shromáždění v Dobřanech. Vzhledem k nízkému počtu účastníků však ani jedno z těchto shromáždění není zaregistrováno ani v rámci České republiky jako právnická osoba ani před mezinárodními kvakerskými organizacemi a fungují jen jako neformální skupiny. Dohromady čítají tato dvě shromáždění přibližně 20 až 25 osob, přičemž převažují lidé s vysokoškolským vzděláním.

3.2.2 Struktura a činnosti hnutí

Jak již bylo zmíněno, základní organizační jednotkou je shromáždění, konkrétně *měsíční shromáždění*, jehož členové se scházejí obvykle jednou týdně při bohoslužebném setkání a jednou měsíčně při organizačním setkání. Několik měsíčních shromáždění pak tvoří *roční shromáždění*.

Kvakeři nemají žádnou pevně stanovenou hierarchickou strukturu. Některá bohoslužebná shromáždění jsou řízená pastorem, ale jiná postrádají i tuto hierarchii a

¹⁹ Pojem *kvaker* se začal původně užívat jako hanlivá přezdívka. Je odvozený z anglického slovesa *to quake*, *třást se*, a vztahuje se k němu příběh o tom, jak zakladatel Náboženské společnosti přátel vyzval soudce, který jej soudil za jeho radikální názory, aby se třásl před slovem božím. Viz Whalen, William J.: Kvakeři aneb Naši bližní, Přátelé. Dostupné z <http://www.kvakeri.cz/kvakerska-literatura/kvakeri-aneb-nasi-blizni-pratele> (cit. 2. 6. 2014)

²⁰ Statistika dostupná z http://library.constantcontact.com/download/get/file/1100905870059-495/FINAL_map_123012.pdf.

probíhají formou tzv. *waiting worship*, kdy účastníci setkání sedí v tichu v kruhu a pokud někdo z nich cítí nutkání něco říci, udělá to a ostatní mu tiše naslouchají.

Stejně tak téměř neexistuje kvakerská věrouka. Obojí – absence hierarchie i pevně stanoveného učení – je logický důsledek toho, co zaznělo ve výše uvedené citaci o osobnosti George Foxe, zakladatele Náboženské společnosti přátel: hledal osobní kontakt s Bohem, bez zprostředkující autority církve, bez nutnosti držet se pevně stanovených dogmat. Dokonce ani Bible není vnímána zcela závazně: *„Kvakeri se dívají na Bibli ne jako na normu, ale jako na zdroj inspirace. A spíš než to, jak Bibli nejlíp vyložit, se soustředí na to, aby jí použili jako odrazový můstek a hledali vztah s tím, kdo za Bibli stojí, s tím, kdo inspiroval její autory. Tehdy jsem si uvědomil, že Bible je kvíz, Bible je hádanka a cenu vyhraje ten, kdo ji rozluští nejlíp.“*

Přestože je Náboženská společnost přátel obecně řazena mezi křesťanské skupiny, nemusí být všichni kvakeri nutně křesťané – inspiraci k osobnímu hledání kontaktu s Bohem lze získávat i z jiných náboženství.

„Kvakerství je taková stavebnice. Dá se z něho vyrobit ledaco, je takové, jaké si ho uděláme, zvláště tady v Čechách, kde ta tradice není nijak silná a my, kteří tady aktuálně působíme, tu tradici formujeme.“

Vzhledem k tomuto důrazu na individuální cestu každého jednotlivce by jakýkoli pevný teologický systém byl zbytečný a naopak by mohl působit jako omezující prvek:

„Když přirovnáme náš život tady na zemi k cestě, jejímž cílem je někam dojít, tak mě se líbí na kvakerech, že jsou to lidé, kteří si vzájemně nediktují, co si na tu cestu vzít do batůžku, že nemáme žádný povinný obsah, který bychom sebou museli tahat, přestože nejsme bytostně přesvědčeni o tom, že zrovna tyhle věci budeme cestou potřebovat. Takže zkrátka moje víra může být opravdu moje a můžu si stát za vším, čemu opravdu věřím - nevěřím tomu jenom proto, že vím, že bych tomu asi věřit měl na základě nějaké normy.“

Přesto existují určité společné principy, o nichž se zmíníme později.

Pokud jde o činnost Společnosti, jsou kvakeri velmi aktivní a věnují se široké škále činností. Významnou oblastí jsou například mírové a sociální aktivity. Za tuto činnost obdrželi v roce 1947 Nobelovu cenu míru:

„Kvakeři nám ukázali, že je možné přeměnit v čin to, co leží hluboko v srdcích mnoha lidí: soucit s ostatními a touhu jim pomoci - toto bohaté vyjádření soucítění se všemi lidmi, bez ohledu na národnost nebo rasu, které přeměnili v činy, musí vytvořit základ trvalého míru. Z tohoto důvodu si dnes kvakeři zaslouží získat Nobelovu cenu míru.“²¹

Další významnou oblastí je ekologie. Kvakeři stáli u zrodu hnutí Greenpeace a ekologie má pro řadu z nich velký význam i na individuální úrovni. Podle slov Pavla Marušince začíná mezi kvakerská „svědectví“ (výše zmíněné společné principy, viz níže) pronikat trvalá udržitelnost a řada kvakerů věnuje například pozornost původu potravin, které kupují, nebo se jinak snaží vlastním jednáním přispívat k ochraně životního prostředí.

To jsou jen dva příklady mnoha činností – na mezinárodních kvakerských webových stránkách lze najít celou řadu organizací vytvořených kvakery, které se věnují zdravotnickým, vzdělávacím a dalším aktivitám.

„Kvakerská misie nefunguje formou přesvědčování o abstraktních principech, ale aktivní službou společnosti v praktických věcech. Při takovéto formě misie kvakeři často ani nedávají vědět, že jsou kvakery. Zkrátka je jejich přesvědčení vede k tomu, že nějak jednají, a pokud se jich někdo zeptá, o své víře mu povědí, pokud se k nim chce někdo přidat, je vítán, ale nikoho o ničem nepřesvědčují. Existuje takové pěkné kvakerské rčení: ‚Zprvu, o své víře mluv jen tehdy, když se tě zeptají. Zadruhé, žij tak, aby se tě ptali.‘“²²

3.2.3 Základní ideje

Jak již bylo uvedeno, kvakeři nemají pevně stanovenou nauku, lze ovšem uvést několik společných bodů.

První z nich byl již také zmíněn: Je jím přesvědčení, že každý člověk může navázat osobní kontakt s Bohem: „V samém středu kvakerského myšlení je učení o Vnitřním světle. Podle něho je v každém člověku kousek Božího ducha a Boží energie.“²³ Opět se tedy setkáváme s představou, že se uvnitř člověka skrývá něco, co přesahuje běžně vnímané aspekty lidské osobnosti a co je v přímém kontaktu s Bohem.

²¹ Část projevu při předávání ceny, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1947/press.html (cit. 8. 6. 2014)

²² <http://www.kvakeri.cz/Home/kdo-jsou-kvakeri> (cit. 8. 6. 2014)

²³ <http://www.kvakeri.cz/kvakerska-literatura/setkani-s-vnitrim-svetlem> (cit. 8. 6. 2014)

Dále existují *svědectví* neboli základní body vyjadřující kvakerský přístup k životu. Existuje jich pět, ale ani zde se nejedná o neměnné dogma a mohou se postupem času rozšířit. Mezi těchto pět svědectví patří:

1. **Pravda**, někdy též **integrita** nebo **pravdivost**. Toto svědectví vede člověka k tomu, aby jednal v souladu se svým myšlením a cítěním, aby projevoval svou víru v praktickém životě a jednal dle toho, co pokládá za správné, bez ohledu na souhlas či nesouhlas okolí. Jednou z aplikací tohoto svědectví je například odmítání přísah, protože člověk by měl mluvit pravdu vždy, ne pouze pod přísahou. V zásadě jsou ale naplňováním tohoto principu všechny výše zmíněné aktivity, protože všechny jsou důsledkem potřeby jednat v souladu s vlastním poznáním toho, co je správné.
2. **Rovnost**. Kvakeři pokládají všechny lidi za sobě rovné, bez ohledu na rasu, pohlaví, příslušnost k nějaké sociální skupině atd. Tato rovnost vychází z rovnosti duchovní – v každém člověku je již zmiňované Vnitřní světlo, kousek Božího ducha a každý má tedy stejnou hodnotu, ať je jeho postavení ve společnosti jakékoli.
3. **Mír**. Toto svědectví vychází ze stejného pojetí jako předchozí – jestliže je v každém člověku přítomno něco z Boha, neexistuje nic, co by ospravedlňovalo zabití člověka. Kvakeři se proto snaží jak o předcházení válečným konfliktům, tak o poskytnutí pomoci obětem války a to na obou válčících stranách – což bylo také důvodem k udělení výše zmiňované Nobelovy ceny míru.
4. **Jednoduchost**. Je výrazem snahy nalézat to podstatné. Aby v sobě člověk dokázal zaslechnout hlas Boha, nesmí se nechat rozptylovat pomíjivými a nepodstatnými věcmi, které obrací jeho pozornost vně, zatímco onen kousek Božího ducha se nachází uvnitř. Toto svědectví je tedy výzvou k jednoduchému, neokázalému životnímu stylu, nehromadění majetku a obecně nevěnování přehnané pozornosti materiálním věcem.
5. **Společenství**. Významnou hodnotou je život ve společenství, kde se lidé vzájemně inspirují a podněcují k hledání Vnitřního světla, sdílejí zkušenosti a vzájemně v sobě posilují to nejlepší.

3.2.4 Liminární charakteristiky hnutí

Na první pohled se může zdát, že Náboženská společnost přátel žádné liminární rysy nevykazuje: nejsou zde žádné konkrétní sliby o budoucím vyšším stavu bytí, žádná tabu ani příkázání ani žádné rituální úkony či symbolické prvky odkazující k liminaritě. Přesto Victor Turner právě toto hnutí ve své práci *Průběh rituálu* zmiňuje:

„Také v křesťanské tradici existuje nespočet zakladatelů náboženských řádů a sekt, kteří pocházeli z horní poloviny společenské pyramidy, ale jako cestu ke spáse hlásali styl liminarit životních krizí. Zmiňme se alespoň o sv. Benediktovi, Františkovi, Dominikovi, Kláře a Tereze z Ávily v katolickém světě a ve světě protestantském o Wesleyových a jejich prostém životě a vznešeném uvažování, o Georgu Foxovi, zakladateli kvakerů, a z Američanů o Alexandru Campbellovi, vůdci Učedníků Krista, jenž se snažil o obnovení prvotního křesťanství, obzvláště životních podmínek prvotní křesťanské obce. Tito protestantští vůdci pocházející z vážených rodin střední třídy usilovali se svými následovníky o vytvoření jednoduchého neokázalého životního stylu prostého rozdílu spjatých se světským postavením.“²⁴

Už v této citaci je uveden jeden liminární rys: odklon od „světského postavení“, to znamená od struktury, prostřednictvím „jednoduchého neokázalého životního stylu“. Připomeňme zde kvakerské svědectví o jednoduchosti – právě jednoduchý způsob života, při kterém člověk příliš nelpí na fyzických věcech, je nezbytný k tomu, aby byl člověk schopen navázat kontakt s tím nejvyšším uvnitř sebe, s oním kouskem Boha, který je koneckonců onou již tolikrát zmiňovanou společnou lidskou esencí, jejíž dosažení lze možná také označit za jeden z cílů liminarit. Již dříve je uveden citát, že *communitas* se „týká celého člověka ve vztahu k dalším celým lidem.“ Jenže k navázání tohoto vztahu je třeba nejprve objevit svou vlastní celistvost. Charakteristiky, které udílí člověku struktura, když jej zařazuje do věkových, majetkových a jiných skupin, nebrání člověku pouze vidět společnou esenci – použijme kvakerský termín Vnitřní světlo – v druhých lidech, ale i uvnitř sebe sama. Kdyby byl člověk schopen běžně vnímat tento metafyzický aspekt sebe sama, nebylo by zapotřebí trvalé liminarit, která v podstatě není ničím jiným než hledáním Vnitřního světla. Na tento význam liminarit koneckonců poukazuje i Turner, když píše, že prožitek *communitas* člověka očišťuje. A jak uvidíme později, v následující části práce, „očištění“ je vlastně jen jiným pojmem pro toto hledání své vlastní podstaty.

Samotná *communitas* je pak dalším laminárním rysem Náboženské společnosti přátel. Připomeňme zde, že *communitas* je společenství lidí postrádající jakoukoli diferenciaci, jelikož všichni sdílejí jistou společnou kvalitu. Díky této kvalitě jsou si všichni lidé navzájem rovni, bez ohledu na jejich postavení v rámci struktury, to znamená bez ohledu na majetek, pohlaví, věk či příslušnost k jakékoli jiné skupině. Tato esence je v případě kvakerů nazývána

²⁴ Turner, Victor: Průběh rituálu, str. 186, nakl. Computer Press, Brno, 2004

Vnitřním světlem, boží energií uvnitř člověka a mnoha dalšími termíny. Jak jsme viděli na příkladu pěti svědectví, nachází se tato víra ve společnou lidskou esenci v samotném základu kvakerského pohledu na člověka a na lidské společenství. Svědectví o rovnosti, míru a společenství jako by byla popisem toho, co Turner ve své knize *Průběh rituálu* nazývá *communitas*.

Liminární charakteristiky Náboženské společnosti přátel tedy můžeme vidět v prakticky všudypřítomných odkazech k hledání Vnitřního světla a k rovnosti lidí (která je vyjádřená i prakticky, například při bohoslužbách, jak je popsáno výše), ačkoli se neprojevují v konkrétních obřadech, pravidlech či vnějších symbolech.

Tím se dostáváme k závěrečné části této práce, jejímž cílem je pokusit se poodhalit význam trvalé liminaritý pro jedince a motivace ke vstupu do tohoto stavu, a to jednak skrze shrnutí a zobecnění toho, co se nyní ukázalo na příkladu dvou odlišných hnutí, a jednak s pomocí odpovědí členů těchto hnutí na dotazník.

4. ČÁST TŘETÍ: MOTIVACE KE VSTUPU DO TRVALÉ LIMINARITY

Už samotné její téma předurčuje tuto práci k tomu, aby v některých částech zabíhala do oblasti spekulací a toho, co nelze žádnou dostupnou metodou zcela potvrdit nebo vyvrátit. Když mluvíme o existenci společné lidské esence, něčeho transcendentního uvnitř člověka, co snad ani nepodléhá smrti (viz kapitola 2.2 Struktura a communitas), vstupujeme nutně do oblasti neprokazatelného, ale také nevyvratitelného. Dějiny filosofie, náboženství a dokonce i vědy přinášejí množství pokusů dokázat existenci Boha či nesmrtelné lidské duše, přičemž zdaleka ne všechny lze odsunout do sféry čistých spekulací. Jedním z novějších pokusů, které stojí za povšimnutí, je například dílo buněčného biologa Bruce H. Liptona, který na základě studia buněčné membrány dospěl od ateismu k víře v nesmrtelnou duši a její reinkarnaci:

„Od buněk jsem se naučil, že jsme součástí celku a že na to k vlastní škodě zapomínáme. Ale také jsem zjistil, že každý z nás má jedinečnou biologickou identitu. Proč? Co dělá z buněčného společenstva každého člověka něco unikátního? Na povrchu našich buněk je rodina receptorů identity, které odlišují jednoho jedince od druhého.

Dobře prostudovaná podmnožina těchto receptorů, kterým se říká self-receptory neboli lidské leukocytové antigeny (HLA), se vztahuje k funkcím imunitního systému. Kdyby se vaše self-receptory odstranily, vaše buňky by již nemohly odrážet vaši identitu. Tyto buňky bez self-receptorů by byly i nadále lidskými buňkami, ale bez identity by se staly pouhými generickými lidskými buňkami. Když vrátíte do buněk svoji osobní množinu self-receptorů, začnou znovu odrážet vaši identitu.

(...) Vědci se zabývají těmito receptory, které jsou spojeny s imunitním systémem, je však důležité vzít v úvahu fakt, že nejde tolik o proteinové receptory, ale o to, co aktivuje ty receptory, které dávají jedincům jejich identitu. Unikátní množina identifikujících receptorů je umístěna na vnějším povrchu každé buňky, kde fungují jako ‚antény‘ a ukládají komplementární signály z prostředí. Tyto identifikující receptory čtou ‚svůj‘ signál, který neexistuje v buňce, ale přichází k ní z vnějšího prostředí.

(...)

Když jsem plně pochopil tento vztah, uvědomil jsem si, že moje identita, moje ‚já‘, existuje v prostředí, ať už s mým tělem nebo bez něho. Tak jako v příkladu s televizorem, když moje tělo zemře a v budoucnosti se narodí nový jedinec (biologický ‚televizní přijímač‘), který bude mít přesně stejnou množinu identifikačních receptorů, tento nový jedinec si stáhne ‚mne‘.

*Budu na tomto světě znovu přítomen. Když zemře moje fyzické tělo, vysílání existuje stále. Moje identita je složitý znak obsažený v ohromném množství informací, jež dohromady tvoří prostředí.*²⁵

Z klasičtějších pokusů o důkaz existence nesmrtelné duše člověka můžeme uvést například Platonův dialog *Faidón*:

„Tedy podívejme se na všechno, cokoli vzniká, zdali všechno vzniká takto, totiž odnikud jinud nežli opak z opačného, pokud nějaký takový opak k čemu náleží, jako jest asi například krásné opak k ošklivému a spravedlivé k nespravedlivému a tak i u nesčíslně jiných věcí. Nuže zkoumejme to, zdali všechno, cokoli má nějaký opak, nutně nevzniká z ničeho jiného než z toho svého opaku. Tak například když se něco zvětšuje, není-li nutno, že se to stává větší z toho, co bylo dříve menší?

Ano.

Jistě pak také, když se zmenšuje, stane se menším z toho, co dříve bylo větší?

Tak jest.

(...)

Zajisté je tomu nutně tak i s rozlučováním a slučováním a s ochlazováním a zahříváním i se vším, aspoň ve skutečnosti, i když někdy neužíváme pro to zvláštních jmen; jedno vzniká z druhého a v každé dvojici je vzájemný poměr vznikání.

Ovšemže, řekl.

A což, jest něco opakem žití, jako jest spánek opakem bdění?

Ovšemže.

Co?

Býti mrtev.

Tedy patrně tyto stavy vznikají ze sebe navzájem, jestliže jsou opačné, a protože jsou dva, je mezi nimi dvojí vznikání.

Jak by ne?

²⁵ Lipton, Bruce: *Biologie víry*, str. 162-164, nakl. Anag, Olomouc, 2011

Nuže, tu první dvojici z těch, o kterých jsem právě mluvil, ti povím já, řekl Sókratés, i ji samu i ta vznikání; ty pak mě tu druhou. Pravím tedy, že na jedné straně je spánek, na druhé bdění, a ze spánku že vzniká bdění a z bdění spánek, a vznikání těch stavů že jest na jedné straně usínání, na druhé probouzení se. Stačí ti to, či ne?

Ovšemže.

Tedy mi pověz i ty takovým způsobem o životě a smrti. Nesoudíš, že býti mrtev jest opakem žití?

Zajisté.

A že jedno vzniká z druhého?

Ano.

Nuže, co je to, co vzniká z živého?

Mrtvé.

A co z mrtvého?

Je nutno uznati, že živé.

(...)

Uznáváme tedy souhlasně i takto, že živí mají vznik z mrtvých zrovna tak jako mrtví z živých, a když tomu tak jest, je to, jak se nám zdálo, dostatečným svědectvím, že duše zemřelých nutně někde jsou a odtamtud že opět vznikají.²⁶

Samozřejmě, že stejně tak existuje řada pokusů podobná pojetí vyvrátit. Pro účely této práce od nich však odhlédneme, protože cílem není dokazovat existenci či neexistenci metafyzické složky člověka, ale popsat jev, který nutně počítá s existencí něčeho takového – trvalá liminarita by bez víry v nesmrtelnou část lidské bytosti zcela postrádala smysl, protože by neměla žádný cíl. Pokud tedy v této závěrečné kapitole budeme mluvit o nesmrtelné duši jako o něčem, co zkrátka existuje, tak s plným vědomím problematičnosti takových vyjádření. Smyslem této práce je však pokusit se proniknout k podstatě trvalé liminarity a nikoli

²⁶ Platón: Faidón, str. 29 – 31nakl. OIKOYMENH, Praha, 2005

hodnotit, zda se zakládá na správných či chybných předpokladech, což by koneckonců ani nebylo možné.

4.1 RESPONDENTI VÝZKUMU

Dotazník vytvořený za účelem získání podkladů pro tuto práci, měl šest otázek rozdělených na dvě skupiny. První skupinu tvořily otázky na věk, pohlaví, vzdělání a dobu účasti v hnutí. Cílem těchto otázek bylo získat představu, zda ve vybraných společnostech převažuje některá věková či jiná skupina. Z Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny odpovědělo 45 osob (tedy přibližně 8 % účastníků hnutí), z Náboženské společnosti přátel vyplnilo dotazník 9 respondentů (tedy necelých 40 %). Celkově je tedy počet respondentů příliš nízký na to, aby bylo možné vyvodit vypovídající závěry o tom, jaká věková, vzdělanostní atd. skupina do trvale liminárních hnutí nejčastěji vstupuje. Mohou ale poskytnout určitá vodítka a proto v následující podkapitole několik údajů zmíníme a v příloze budou uvedeny odpovídající grafy.

Ve druhé části dotazníku respondenti odpovídali na otázky, jak se s hnutím poprvé setkali, co je motivovalo do něj vstoupit a v čem spatřují přínos hnutí do svého života. Tyto odpovědi jsou pro účely této práce významnější a spolu s rozhovory se zástupci těchto hnutí poslouží jako podklad pro následující kapitolu.

4.2 ROZDÍLY MEZI VYBRANÝMI HNUTÍMI

Jak již bylo uvedeno v Úvodu, byly pro účely této práce vybrány jako příklady hnutí s charakteristikami trvalé liminarity záměrně dvě organizace, které se od sebe vzájemně v mnoha ohledech liší, protože tyto odlišnosti zvyšují pravděpodobnost, že případné společné prvky budou vyplývat z liminární povahy těchto hnutí a ne z jiných aspektů.

Během zkoumání obou hnutí se ukázalo, že rozdíly mezi nimi jsou daleko hlubší, než bylo naznačeno v úvodu. Stručně řečeno, Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny je jasně strukturovanou organizací s pevně danou naukou vedoucí své členy konkrétní cestou prostřednictvím výše uvedených zásad a zákazů. Oproti tomu Náboženská společnost přátel je společenstvím lidí, kteří hledají vlastní cestu k Bohu a nabízí spíše inspiraci než jasně vymezenou cestu. Pokud tedy v obou případech hovoříme o trvalé liminaritě, je zřejmé, že to, zda se někdo nachází v trvale liminárním stavu, není otázkou *formy* života, nýbrž jeho

obsahu. Toto téma níže rozebereme podrobněji, nyní se ještě podíváme na nejméně výraznější rozdíly mezi členy ISKCONU a Náboženské společnosti přátel, třebaže tyto údaje je vzhledem k nízkému počtu respondentů potřeba brát spíše orientačně:

1. U kvakerů převažují vysokoškolsky vzdělaní lidé – v dotazníku uvedlo vysokoškolské vzdělání 6 z 9 dotázaných a podle Pavla Marušince se jedná o obecnou charakteristiku platnou nejen v České republice. Zároveň uvádí, že na mezinárodní úrovni převažují mezi členy Náboženské společnosti přátel povolání jako učitel, psycholog nebo sociální pracovník. Oproti tomu mezi respondenty z hnutí Hare Krišna převažuje středoškolské vzdělání – tuto možnost v dotazníku zvolilo 28 osob, tedy přibližně 62 %.
2. V případě respondentů z řad kvakerů lze vidět vcelku rovnoměrné věkové rozložení a to jak z hlediska aktuálního věku, tak z hlediska věku v době vstupu do hnutí. V případě ISKCONU je vidět, že toto hnutí přitahuje zejména mladší věkové kategorie – více než 60 % respondentů vstoupilo do hnutí nejpozději ve 30 letech. Tento jev lze možná vysvětlit slovy mluvčího hnutí, Antonína Valera:

„Máme všechny věkové kategorie, ale mladší se samozřejmě přidávají víc, protože jak se říká ‚starého psa těžko naučíš nové kousky‘. Samozřejmě ti mladší se snadněji odevzdávají, mají ještě takovou revoluční náladu a všechny návyky, které člověk má, všechny zlovyky, se snadněji odnaučí, když je nepraktikuje desítky let. Takže dá se říct, že převažují ti mladší.“

Životní styl *oddaných* je v mnoha ohledech skutečně velice odlišný a vstup do hnutí Hare Krišna je tak výraznější změnou než například zapojení se do kvakerské skupiny.

3. Rozdíly lze vysledovat i v příčinách vstupu do hnutí a v tom, v čem členové spatřují jeho největší přínos pro svůj život. K tomuto tématu se podrobněji vrátíme později, nyní jen nastíníme nejčastější příčiny. Otázky týkající se motivace ke vstupu a přínosu hnutí do života byly otevřené a odpovědi se tedy z hlediska způsobu vyjádření různí. Z hlediska obsahu lze ovšem prakticky ve všech odpovědích najít jeden nebo více z následujících prvků:
 - a) **Nalezení odpovědí na otázky** týkající se duchovního aspektu člověka i celého universa, nalezení svého místa v rámci světa atd. Variantou na tuto odpověď je i možnost o těchto otázkách diskutovat.

- b) **Nalezení smyslu života**, určitého cíle, ke kterému má člověk směřovat nebo smysluplné naplnění svého života. Někteří respondenti užívají místo slov „smysl života“ právě slovo „naplnění“, které díky účasti v hnutí pociťují. Toto naplnění je většinou spojováno s pocitem užitečnosti ostatním, někdy s bohatším duchovním životem, případně s obojím.
- c) **Přátelství** s lidmi se stejnými nebo podobnými hodnotami a cíli, možnost žít ve společenství lidí, kteří cítí stejnou potřebu duchovního života a vzájemně se podporují a inspirují.
- d) **Větší spokojenost** se sebou sama a se svým životem, štěstí, klid a vnitřní stabilita dosažené díky pochopení toho, co je skutečně podstatné.
- e) **Vnitřní svoboda**, kterou respondenti z řad kvakerů spojují s možností samostatně hledat a formovat svou víru bez přijímání dogmat stanovených nějakou církví. Pojem vnitřní svobody se však objevuje i u jednoho člena ISKCONu, tentokrát ovšem ve spojení s osvobozením se od vášní, které poutají člověka k hmotnému světu.

U kvakerů se nejčastěji objevují odpovědi ve smyslu bodů a), c) a e). V případě Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny se také často objevují odpovědi, které lze zahrnout do bodu a), jinak se ovšem liší a spadají spíše do kategorií b) a d). Podrobnější informace viz grafy v příloze.

Když jsme nyní prošli rozdíly mezi jednotlivými hnutími, je třeba se podívat na jejich společné prvky. Ty jsou pro tuto práci důležitější než rozdílnosti, a proto jim bude věnováno více prostoru a budou rozčleněny do třech následujících podkapitol.

4.3 „NĚCO CHYBÍ“²⁷

Jedním z těchto styčných bodů je pocit, že tomuto světu „něco chybí“. Jak bylo vidět v kapitole o Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny, učení tohoto hnutí vycházející z indické tradice, přímo pokládá naši dobu za temný věk, kali-jugu, kdy se ze světa ztrácí morální a duchovní hodnoty. Respondenti z tohoto hnutí pak na otázku, v čem vidí přínos

²⁷ Všechny citace, u kterých není uveden zdroj, v této a následujících částech, pocházejí z dotazníku. V závorce za citací je pak uveden název hnutí, ke kterému respondent patří.

hnutí do jejich života, odpovídají, že jim účast v ISKCONu přináší smysl života a odpovědi na otázky, které už dříve pokládali za důležité.

„Poté, co jsem přijal Vědomí Krišny, se můj život úplně změnil, diametrálně, protože jsem najednou našel smysl života. Věřím, že mnoho lidí, kteří hledají co je po smrti, jestli existuje duše nebo Bůh a takové otázky, najdou odpovědi, když se začnou věnovat Vědomí Krišny. A velmi hluboké odpovědi. To je jedna z věcí, která přitáhla mě osobně, že všechny odpovědi mi přišly velice logické.“²⁸

S podobnými vyjádřeními se setkáme i ve výpovědích kvakerů:

„Myslím, že ten svět okolo funguje naprosto nesmyslně. Dobře, byla třeba druhá světová válka, tak se lidé snažili, aby se rozhýbala ekonomika, aby měli co jíst a aby měli kde bydlet. Toho jsme dosáhli a teď mi přijde, že se lidstvo nedokázalo posunout k nějakým dalším úkolům. My jsme si teď zabezpečili nějakou materiální základnu pro život, ale nějak nás nenapadlo, že by ten život měl být něco jiného, než pouze konzumovat. Takže svět, který funguje kolem nás, smysl nemá. A když budu mluvit sám za sebe, vydal jsem se směrem kvakerství proto, že mi ten svět přišel nesmyslný.“²⁹

Zde se dostáváme zpět k tématu, které bylo nastíněno již na začátku této práce: charakteristika moderního člověka jako člověka „nenáboženského“ jehož činnosti se na rozdíl od činností jeho předchůdců odehrávají ryze ve fyzickém světě, postrádají posvátný rozměr, který měly pro člověka archaického neboli náboženského. Jinými slovy: postrádají hlubší smysl. Stavěl-li archaický člověk dům, opakoval podle Eliadeho pojetí akt stvoření. Staví-li dům moderní člověk, vytváří si pouze svůj vlastní příbytek. A totéž platí pro jakoukoli další činnost. Člověk toužící po tom, aby měly jeho činnosti smysl, který není omezen jen na uspokojení svých vlastních potřeb, tak nutně „něco“ postrádá a toto „něco“ mu nabízejí právě hnutí s charakteristikami trvalé liminarity. Některá, jako Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny, mu poskytnou jasnou vizi toho, čeho a jak má člověk dosáhnout. Například kvakeři tak explicitní odpovědi nenabízejí, ale poskytují člověku inspiraci a prostředí, které mu usnadňuje vlastní hledání odpovědí. Právě v tomto duchu se nese celá řada odpovědí na dotazník k této práci, jak je vidět na následujících ukázkách:

²⁸ Z rozhovoru s Antonínem Valerem

²⁹ Z rozhovoru s Pavlem Marušincem.

„Především jsem díky hnutí získal smysl života. Ovlivnilo mě snad ve všech oblastech.“
(ISKCON)

„Mohu žít čistým životem v úžasné společnosti a kultivovat tak své vědomí a vztah k Bohu, Krišnovi.“ (ISKCON)

„Chci dělat něco užitečného a trvalého. Vše, co děláme v hmotě, je dočasné. Duchovní činnosti jsou ale věčné a jakýkoli malý pokrok se neztrácí. Mám rád věci, co mají hodnotu.“
(ISKCON)

„Posílení v některých věcech, které jsou pro mne důležité, jako třeba odporu vůči násilí.“
(kvakeři)

„Možnost zapojit se do smysluplných ‚plánů‘ a možnost zapojit ostatní.“ (kvakeři)

V tomto kontextu stojí za zmínku, že někteří účastníci hnutí Hare Krišna spojují smysl života přímo s oddaností Krišnovi. Z různých odpovědí tohoto druhu vybíráme jeden příklad:

„Jsem živá bytost = duše. Duši stvořil Pán (Bůh). On je svrchovaný stvořitel a já jsem Jeho služebník. Cokoliv pro Boha udělám, je správné. Cokoliv dělám jen pro sebe, je špatné. Je třeba se naučit z lásky sloužit Bohu.“

Toto připomíná Eliadeho pojetí činností náboženského člověka, který přikládá hodnotu pouze tomu, co má nějaký mytický model, protože pouze to má skutečné bytí – je to spojené s něčím věčným, zatímco činnosti bez tohoto mytického předobrazu jsou pomíjivé.

Smysl života se také často vztahuje k tomu, co přijde po smrti. V případě Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny je tato souvislost přímo vyjádřena v nauce o reinkarnaci. V Náboženské společnosti přátel žádná konkrétní nauka o posmrtném životě neexistuje, ale i zde můžeme na toto téma narazit:

„Řeknu to zase podobenstvím. Já chovám oblovky žravé, to jsou takoví afričtí velicí šneci. A my jsme taky takoví šneci ve sklenici. Většina šneků se spokojí s prostorem té sklenice, má tam žrádlo, umí se zahrabat do rašeliny, když potřebuje, takže nějaké to bydlení, mají co jíst, rozmnožují se, a takhle stráví celý život. A pak se tu a tam najde nějaký šnek, který si všimne, že stěny sklenice nejsou absolutní a že tam svět nekončí a že možná existuje i něco, co je za tím naším světem, že je někdo, kdo nám sem hází to žrádlo a uklízí po nás bobky. Ten šnek si uvědomí, že ten, kdo tohle dělá, to asi dělá proto, že nás má rád a že

*možná má smysl se o něm snažit něco dozvědět – a teď už to podobenství trochu pokulhává – dozvědět se to pro chvíli, kdy nás z té sklenice třeba vyndají. A neřeším, co bude mimo sklenici. My kvakeři neradi spekulujeme o životě po životě, ale prostě mi přijde nesmyslné a nelogické, že by tohle mělo být všechno, tohle, co tady prožíváme na zemi.*³⁰

Právě tato příprava na to, co bude následovat po tomto životě, je důležitým aspektem liminárního stavu – viz propojení mezi smrtí a přechodovými rituály v kapitole 2.2 Struktura a communitas. To ovšem neznamená, že by příprava na smrt byla jediným smyslem života.

4.4 PROŽITEK COMMUNITAS

Dalším prvkem, který se v odpovědích na dotazník často objevuje jako odpověď na otázku ohledně přínosu hnutí do života člověka, je přátelství, společnost lidí s obdobným přístupem k životu a možnost s nimi sdílet své duchovní zájmy.

Tento prvek se objevuje více v Náboženské společnosti přátel, kde je koneckonců vyjádřen už v samotném názvu a kde je také „společenství“ jedním ze základních *svědectví* kvakerství.

„Setkání s kvalitními lidmi, se kterými si můžu diskutovat o mně blízkých a důležitých věcech, získat inspiraci, vzájemná pomoc.“ (kvakeři)

„Společenství, P(p)řátelství, vzájemná podpora, setkávání s kvakery je takové palivo pro můj benzín.“ (kvakeři)

„Obohacuje mě mimo jiné spoustou úžasných oddaných, které jsem potkala a potkávám.“ (ISKCON)

Společenství se nezakládá na osobní známosti, vzniká už na základě náležitosti ke stejnému hnutí. Příkladem může být jedno vyprávění kvakera Pavla Marušince:

„Není problém, že si usmyslím, že si udělám prázdniny třeba ve Varšavě. Určitě se tam najde někdo, i když mě třeba nikdy neviděl, kdo mě tam ubytuje. Když někam jedete jako kvaker, shromáždění vám vystaví potvrzení, že do něj patříte, jakoby se za vás zaručí, a když si trochu poklikáte po internetu, vždycky najdete někoho, kdo vás nechá přespat. (...) Naprosto úžasné prázdniny, nepochopitelné z organizačního hlediska, jsme měli v roce 2011, kdy v roce 2010 se začala formovat kvakerská skupina ve Varšavě a já jsem jim dával zkušenosti ze skupiny, která už funguje, takže jsem byl takový konzultant. V Polsku je kvakerů

³⁰ Z rozhovoru s Pavlem Marušincem.

asi taky 25, ale žijí tak daleko od sebe, že se někteří z nich nikdy neviděli. Je třeba jenom jeden ve městě a schází se ve Varšavě nebo v Poznani a tenkrát v tom roce 2011 dva kvakeři, kteří se nikdy před tím neviděli, jeden byl ze Sopotu a druhý byl z Varšavy, to je 350 kilometrů od sebe, tak se domluvili, že ten ze Sopotu odjede na svůj statek někde mimo Sopot, zbude po něm prázdný byt, ten z Varšavy odjel tam, nějak si prohodili klíče, my jsme přijeli do Varšavy do bytu toho odjetého, potom v jeden den jsme se prohodili, zase jsme si předali klíče. Měli jsme takové prázdniny takřka zadarmo a nikdy jsme se před tím neviděli a ty byty jsme si propůjčovali a nebyl s tím problém.“

Podobnou důvěru k lidem, kteří se osobně neznají, snad lze nalézt i v jiných případech, ale těžko ji v naší společnosti můžeme pokládat za něco obvyklého. Lze ji ale pochopit v kontextu výše uvedených citací a již zmiňovaného důrazu na společenství. A i když se snad nejedná přímo o *communitas*, mohli bychom to nazvat jejím odrazem, protože jde o vztah založený na jisté společné kvalitě – v tomto konkrétním případě na příslušnosti k Náboženské společnosti přátel.

Odkazy na *communitas* jsou ovšem v obou probíraných hnutích přítomny: U kvakerů v učení o Vnitřním světle a u hnutí Hare Krišna v nauce o nesmrtelné duši člověka. Oba tyto prvky byly probrány již výše, u příslušných hnutí, a na tomto místě je tedy jen třeba připomenout, že podobné odkazy na společnou podstatu lidí jsou jednou z charakteristik liminární fáze přechodového rituálu a tudíž i trvalé liminarity.

4.5 HLEDÁNÍ VLASTNÍ IDENTITY

Opětovná zmínka o podstatě lidské bytosti tvoří přechod k poslednímu tématu, kterého je třeba se v této práci dotknout. Tato společná podstata všech lidských bytostí, ať už jí budeme nazývat Vnitřním světlem, božskou esencí, nesmrtelnou duší nebo si vypůjčíme termín z jakéhokoli jiného náboženského či filosofického hnutí, je nejen tím, co zakládá *communitas*, ale také konečným cílem cesty člověka, který vstupuje do trvalé liminarity.

Již v první části práce zaznělo, že trvalá liminarita je přípravou na přechod do vyššího stavu bytí. V tomto kontextu byla také uvedena citace z Eliadeho *Mýtu o věčném návratu*. Připomeneme zde její část:

„Orientální techniky usilují především o anulování nebo překonání lidského stavu. V tomto ohledu lze mluvit nejen o svobodě (v pozitivním smyslu) nebo o vysvobození (v

negativním smyslu), ale i o skutečném stvoření, neboť se jedná o stvoření nového člověka, o jeho stvoření v nadlidské rovině, o stvoření člověka-boha, takového, kterého stvořit by se historickému člověku nikdy ani ve snu nezdálo možné.³¹

Toto „stvoření člověka-boha“ by bylo možné popsat též jako očištění sebe sama od všeho pomíjivého a nedokonalého tak, aby zbyla pouze nesmrtelná a dokonalá podstata. Tuto ideu můžeme opět najít u mnoha kultur v různých časových obdobích, jak ukážeme na několika příkladech.

Velice jasně tuto ideu vyjadřuje filosof Plótinos ve 3. století našeho letopočtu:

„Uvidíš-li, že sám ještě nejsi krásný, počínej si jako sochař. Sochař na tom, co má být krásné, tu něco ubere, tu zase obrousí, jinde uhladí, jinde očistí, až na soše odhalí krásný obličej. Tak také ty ubírej, co je zbytečné, a narovnávej křivé, tmavé očišťuj a přičiňuj se, aby se to lesklo, vůbec nepřestávej pracovat o svém vlastním obraze, dokud ti z něho nevysvitne bohupodobná záře ctnosti, dokud neuvidíš, že rozvážnost pevně stojí na svatém základě. Až se tím staneš, nebude již nic překážet, aby ses takto nesjednotil. A nebudeš mít uvnitř sebe žádnou přimíšeninu, nýbrž budeš všecek sám jen skutečné a pravdivé světlo, které se neměří žádnou velikostí ani se nezmenšuje žádným vtěsnáním do tvaru, nejsouc omezováno, ani se nerozrůstá v nekonečnou velikost, neboť je všude nezměrné, je větší než všechno měření a hojnější než všechna množství.“³²

Jiným způsobem hovoří o očišťování člověka renesanční filosof Pico della Mirandola ve století 15.:

„Vezměme si tedy raději k srdci slovo proroka Asafa: ‚Jste bohové, všichni jste synové Nejvyššího‘, abychom nezneužili tak laskavé velkomyslnosti Otce a neučinili z blahodárné svobody volby, jíž jsme byli obdarováni, něco pro nás škodlivého. Kéž se nás zmocní jakási posvátná ctižádost, abychom se nespokojili s prostředností, nýbrž dychtili po tom nejvyšším a všemi silami se snažili k němu dospět – neboť dospět k němu můžeme, pokud chceme.

(...)

Jestliže máme totéž činit my, kteří usilujeme o napodobení života andělů, pak se ptám: kdo by se dotkl žebříku Páně špinavou nohou či špatně umytýma rukama? Nečistému, jak se

³¹ Eliade, Mircea: Mýtus o věčném návratu, str. 100, nakl. OIKOYMENH, Praha, 1993

³² Plótinos: Enneady, str. 26-27, nakl. Bohuslav Hendrich, Praha, 1938

traduje v mystériích, je zapovězeno dotknout se čistého. Co však znamenají tyto ‚nohy‘ a ‚ruce‘? Nohou duše je zjevně míněna její naprosto opovrženíhodná část, již se duše jakoby k povrchu země přimyká k hmotným věcem; mám na mysli schopnost vyživovat se a přijímat potravu, která je troudem žádosti a která nás učí rozkošnické rozbředlosti. Proč bychom rukama duše nenazvali prudký hněv, jenž bojuje za žádostivost, jenž se za ni bije, aby v prachu a slunečním žáru ukořistil a shrábl to, co pak žádostivost prohýří, povalujíc se ve stínu? Abychom jako nečistí a poskvrnění nebyli ze žebříku svrženi dolů, omývejme tekoucím proudem morální filosofie tyto ruce a tyto nohy, celou smyslovou část, jež je pro tělo pokušením, které duši, jak se říká, drží pod krkem.“³³

Připodobnění cesty člověka ke stoupání po žebříku, jehož se ovšem můžeme dotknout jen, jsme-li očištěni od svých neřestí, najdeme i v tibetské *Knize zlatých pravidel*, jejíž části přeložila do angličtiny Helena Petrovna Blavatská pod názvem *Hlas Ticha*:

„Existuje pouze jedna cesta, která vede na Stezku. Pouze na jejím úplném konci je slyšet ‚Hlas Ticha‘. Žebřík, po němž kandidát vystupuje, je složen z příček utrpení a bolesti; tyto mohou být utišeny pouze hlasem ctnosti. Běda tobě, Učedníku, máš-li pouze jedinou neřest, kterou jsi nezanechal za sebou. Neboť pak žebřík povolí a shodí tě. Jeho základy jsou postaveny v hlubokém bahně tvých hříchů a chyb a dříve, než se pokusíš překročit tuto širokou propast hmoty, musíš umýt své nohy ve Vodách Odříkání.“³⁴

A zůstaneme-li ještě u východních kultur, můžeme citovat indickou Bhagavadgítu:

„Duše se nikdy nezrodila, Duše nikdy neumírá, a poněvadž se nezrodila, nikdy také nezanikne. Stále tatáž, stará, věčná, neměnná, Duše neumírá, když tělo umírá!

(...)

Je neviditelná, nepředstavitelná a neměnná. Věda, že tomu tak je, nermuť se více!

(...)

Toto jsem ti vyjevil, abys porozuměl Duši. Nyní si všímej i Cesty, po které jest se ti dáti, ó synu králů, abys zpřetrhal osudová pouta svých činů.

(...)

³³ Mirandola, Giovanni Pico: O důstojnosti člověka, str. 63-67, nakl. OIKOYMENH, Praha, 2005

³⁴ Blavatská, Helena Petrovna: Hlas Ticha, str. 26, nakl. Nová Akropolis, Praha, 2008

Bud' vytrvalý v oddanosti, Ardžune, ale konej své činy bez myšlenky na odměnu a zůstaň nedotčen jejich úspěchem nebo nezdarem! Taková vyrovnanost mysli vede k Bohu.

(...)

Člověk s nezviklanou moudrostí odvrhne od sebe všechna přání dmýchaná myslí a nachází uspokojení v Duši.

Jeho srdce není dotčeno nepřátelstvím, ani neprahne po štěstí. Takový člověk je oprostěn od zálib, strachu a hněvu. Takový člověk je vpravdě mudrcem, jehož duch došel pokoje.³⁵

A z buddhistické tradice můžeme citovat Dhammapadam, jeden z kanonických textů, v němž jsou obsaženy výroky připisované přímo Buddhovi:

„Tomu, jehož smysly došly zklidnění – jako když vozataj dobře zvládl svého koně –, jenž se očistil od pýchy a je bez kazů, závidí i bohové.

Takový zcela dokonalý člověk je snášenlivý jako země a jako práh dveří a je jako nezkalené jezero; pro takového již neexistuje koloběh životů.³⁶

V uvádění obdobných citací by bylo možné pokračovat velmi dlouho. Z těch, co byly uvedeny, lze vidět, že možnost nabytí vyššího stavu vědomí, dosažení vyšší existence nebo „stvoření člověka-boha“ skrze odkrytí svého skutečného já pod „nánosem“ pomíjivé osobnosti, je velice rozšířená a úzce spojená s představou nesmrtelné části člověka. Trvalou liminaritu, neboli snahu dosáhnout tohoto přechodu, by tedy bylo možné charakterizovat též jako hledání sebe sama, hledání vlastní identity.

Pokud se podíváme na hnutí sloužící v této práci jako příklad trvalé liminarity, nemusíme v případě Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny pátrat po této ideji dlouho:

„Ve skutečnosti nejsme toto tělo, ale átmá, životní jiskra neboli duše. (...) Duše je věčná, existuje neustále a je původní – nelze tedy zjistit, kdy vznikla. Duše nikdy nestárne jako tělo.³⁷

³⁵ Bhagavadgíta, str. 35-41, nakl. Jaroslav Jiránek, Železný Brod, 1945

³⁶ Dhammapadam, str. 56, nakl. Odeon, Praha, 1992

³⁷ http://harekrsna.cz/cvs/2007/kdo_vlastne_jsem

„V okamžiku smrti tedy dochází k výměně těla na základě jemného fyzického těla. Mysl, inteligence a ego přenáší duši z hrubého fyzického těla do dalšího. Duše se ale může vysvobodit jak z hrubého, tak i z jemného fyzického těla, a tímto způsobem zakončit koloběh opakovaného rození a umírání. Toto osvobození je ve skutečnosti cílem védského poznání. Natrvalo zapomenout na zrození, stáří, nemoci a smrt a vrátit se do původní transcendentální existence na vaikunthských planetách, neboli ‚světa bez úzkosti‘.“³⁸

V případě kvakerů opět není možné najít tak jednoznačné vyjádření, vzhledem k absenci jednotné nauky, nehledě na to, že se kvakeři zabývají raději snahou zlepšit tento svět než tím, co se nachází za ním, což můžeme vidět například v následující citaci:

„Má-li kvakerismus co říci, pak je to to, že pro křesťanskou víru je nejdůležitější a zásadní osobní odevzdání. Kvakeři jsou mystici, ale při pěstování své osobní zbožnosti nezapomínají ani na službu druhým. Jak napsal William Penn: ‚Pravá zbožnost neodvrací člověka od světa, ale vede ho k lepšímu životu v něm a podněcuje ho v jeho úsilí o jeho nápravu.‘“³⁹

Nicméně i v Náboženské společnosti přátel lze najít zmínky o zlepšování sebe sama, které se však v tomto případě nutně nepojí s představami o posmrtném životě:

„Učení o Vnitřním světle vede v podstatě dvěma směry. Jednak nám umožňuje rozlišovat mezi dobrem a zlem. Odhaluje v člověku přítomnost obojího a tím, že nás vede, dává možnost volby. A jednak můžeme díky němu vidět a uvědomovat si to, co máme všichni společné, a že všichni máme v sobě potenciál být dobrými i zlými.“

George Fox hlásal, že na světě je oceán temnoty a smrti. Nad tímto oceánem temnoty ale viděl i oceán světla a lásky, ve kterém se projevuje nekonečná láska Boží. Přátelé věří, že všem, kdo skutečně chtějí konat Boží vůli, je od Boha dána síla zlo překonávat. Tím, že máme tuto sílu volby, jsme do značné míry sami strůjci svého osudu. ‚Spasení‘ tedy v kvakerském pojetí spočívá v našem rozhodnutí ‚stát se‘ Božími dětmi.“⁴⁰

Snaha rozvinout uvnitř sebe to dobré nebo najít vlastní podstatu ovšem není jen příkazem morálky nebo intelektuální snahou o pochopení, nýbrž je úzce spojena se snahou o štěstí, a to nejen v životě po smrti nebo (v kontextu východní filosofie) v příští inkarnaci, ale

³⁸ http://harekrsna.cz/cvs/2007/osvobozeni_z_kolobehu_zrozeni_smrti

³⁹ Whalen, William J.: Kvakeři aneb Naši bližní, Přátelé, <http://www.kvakeri.cz/kvakerska-literatura/kvakeri-aneb-nasi-blizni-pratele>

⁴⁰ <http://www.kvakeri.cz/kvakerska-literatura/setkani-s-vnitrim-svetlem>

již v tomto pozemském životě. Právě pocit štěstí se také nečistota objevuje mezi odpověďmi na otázku, v čem členové trvale liminárních hnutí vidí přínos tohoto hnutí pro svůj život:

„Naplnuje mě to... a přínos? Přínosem je štěstí do života.“ (ISKCON)

„Vším, védská filosofie a moudrost v takto čistém podání nabízí radu ve všech směrech a hlavně učí ostatní být šťastnými a žít v míru.“ (ISKCON)

Přímou závislost štěstí na morálce jednotlivce můžeme opět najít v celé řadě náboženských i filosofických systémů. Vášně a tužby jsou často pokládány za něco, co člověka zotročuje, zatímco ctnosti mu dávají svobodu a nezávislost a člověk je vyzýván, aby se osvobodil od všeho, co jej omezuje. Trvalou liminaritu bychom pak mohli označit za praktickou odpověď na tyto výzvy. Každé náboženství a některé filosofické směry nabízejí konkrétní rady, jak tohoto cíle dosáhnout. Trvale liminární hnutí v rámci náboženství, jako jsou třeba mnišské řády, které Victor Turner uvádí jako charakteristický příklad trvalé liminaritity, pak vedou své účastníky k zásadovějšímu následování těchto rad či pravidel.

5. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo na příkladech dvou hnutí působících v současnosti v České republice blíže prozkoumat trvalou liminaritu a pokusit se určit příčiny, které člověka vedou ke vstupu do tohoto stavu.

Viděli jsme, že trvalá liminarita úzce souvisí s idejí existence jisté metafyzické esence, která je společná všem lidem, a které člověk může na základě vlastního úsilí dosáhnout. Vstoupit do trvalé liminarity znamená začít toto úsilí vědomě vyvíjet a podle odpovědí získaných skrze dotazník je právě snaha přivést do svého života něco, co není jen hmotné a pomíjivé, nejčastější motivací ke vstupu do trvale liminárního hnutí – ať už je tato snaha vyjádřena jako hledání a nalezení smyslu života nebo odpovědí na otázky (protože otázky, na které účastník liminárního hnutí hledá odpovědi, se také zpravidla dotýkají něčeho mimo tento svět). Další častou motivací je přátelství, které jednotlivé účastníky hnutí spojuje. S trvalou liminaritou se tedy pojí vzájemně provázané pocity štěstí, naplnění, smysluplnosti, užitečnosti a blízkosti s jinými lidmi a stává se tak cestou pro toho, kdo touží mít ve svém životě „něco navíc“, ať už toto „něco“ pojmenovává jakkoli a ať už si vybere cestu jasně vyznačenou (to znamená, že kráčí podle přesně stanovených pravidel, jako je tomu u členů Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny) nebo si „prošlapává“ vlastní (jako je tomu v případě kvakerů). Trvalá liminarita je tedy z tohoto hlediska mnohem více otázkou vnitřních postojů člověka než vnějších charakteristik, které se s tímto stavem mohou, ale nemusí pojít.

Přes tyto obecné závěry je nutné poznamenat, že úplné splnění cílů, které byly pro tuto práci vytyčeny, by vyžadovalo mnohem rozsáhlejší a hlubší průzkum jak trvalé liminarity obecně, tak jednotlivých hnutí, a stejně tak by bylo zapotřebí výzkumu s větším počtem respondentů. S ohledem na získané podklady je tedy tato práce spíše počátečním nástinem než vyčerpávající odpovědí.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

6. 1 LITERATURA

- Bhagavadgíta, nakl. Jaroslav Jiránek, Železný Brod, 1945
- Blavatská, Helena Petrovna: Hlas Ticha, nakl. Nová Akropolis, Praha, 2008
- Dhammapadam, nakl. Odeon, Praha, 1992
- Eliade, Mircea: Mýtus o věčném návratu, nakl. OIKOYMENH, Praha, 1993
- Eliade, Mircea: Posvátné a profánní, nakl. OIKOYMENH, Praha, 2006 (2. vydání)
- Gurevič, Aron Jakovlevič: Kategorie středověké kultury, nakl. Mladá fronta, Praha, 1978
- Lipton, Bruce: Biologie víry, nakl. Anag, Olomouc, 2011
- Mirandola, Giovanni Pico: O důstojnosti člověka, nakl. OIKOYMENH, Praha, 2005
- Platón: Faidón, nakl. OIKOYMENH, Praha, 2005
- Turner, Victor: Průběh rituálu, nakl. Computer Press, Brno, 2004
- Vachala, Břetislav: Staroegyptská Kniha mrtvých, nakl. Dokořán, 2009
- van Gennep, Arnold: Přechodové rituály, nakl. Lidové noviny, Praha, 1997

6. 2 INTERNETOVÉ ZDROJE

6.2.1 Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny

- http://harekrsna.cz/cvs/2007/co_je_reinkarnace
- http://harekrsna.cz/cvs/2007/hare_krisna_maha_mantra
- http://harekrsna.cz/cvs/2007/hare_krisna_maha_mantra
- http://harekrsna.cz/cvs/2007/kdo_je_krisna_0
- http://harekrsna.cz/cvs/2007/osvobozeni_z_kolobehu_zrozeni_smrti
- <http://www.harekrsna.cz/cvs/2007/hazard>
- <http://www.harekrsna.cz/cvs/2007/intoxikace>

http://www.harekrsna.cz/cvs/2007/jedeni_masa

http://www.harekrsna.cz/cvs/2007/nezakonny_sex

http://www.harekrsna.cz/cvs/menu/filozofie/ctyri_zasady

<http://www.harekrsna.cz/cvs/menu/filozofie/mantry>

http://www.harekrsna.cz/cvs/menu/filozofie/zakladatel_iskconu/uceni

http://www.harekrsna.cz/cvs/menu/filozofie/zakladatel_iskconu/zivot

6.2.2 Náboženská společnost přátel

kolektiv: Čeští kvakeři a životní realita. Dostupné z <http://www.kvakeri.cz/kvakerska-literatura/cesti-kvakeri-a-zivotni-realita>

kolektiv: Setkání s Vnitřním světlem. Dostupné z <http://www.kvakeri.cz/kvakerska-literatura/setkani-s-vnitrnim-svetlem>

Marušinec, Pavel: Kdo jsou kvakeři. Dostupné z <http://www.kvakeri.cz/Home/kdo-jsou-kvakeri>

Whalen, William J.: Kvakeři aneb Naši bližní, Přátelé. Dostupné z <http://www.kvakeri.cz/kvakerska-literatura/kvakeri-aneb-nasi-blizni-pratele>

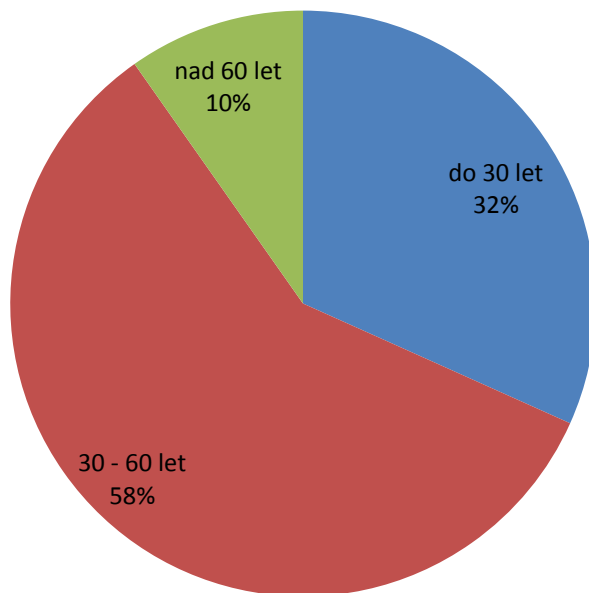
PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

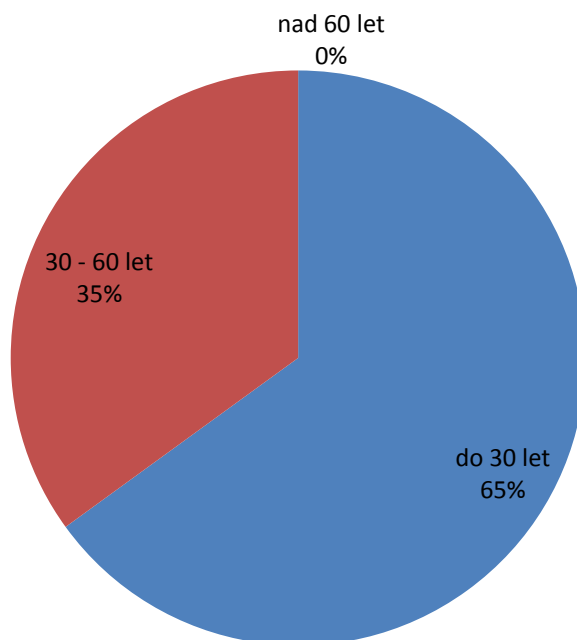
1 ISCKON: Věk členů.....	46
2 ISCKON: Věk členů v době vstupu do hnutí.....	46
3 ISCKON: Vzdělání členů.....	47
4 ISCKON: Poměr mužů a žen	47
5 ISCKON: Motivace ke vstupu a přínos hnutí	48
6 Kvakeři: Věk členů.....	48
7 Kvakeři: Věk členů v době vstupu do hnutí.....	49
8 Kvakeři: Vzdělání členů.....	49
9 Kvakeři: Poměr mužů a žen	50
10 Kvakeři: Motivace ke vstupu a přínos hnutí	50

VÝSLEDKY VÝZKUMU – GRAFY

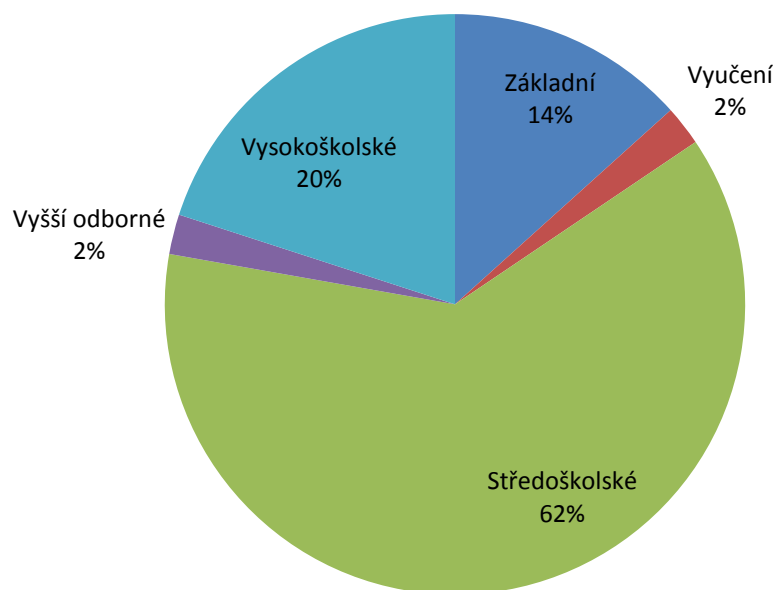
1 ISCKON: Věk členů

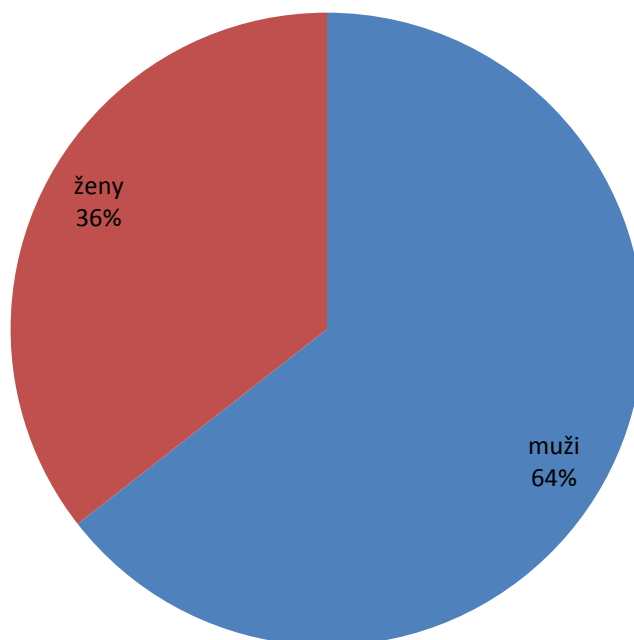
2 ISCKON: Věk členů v době vstupu do hnutí

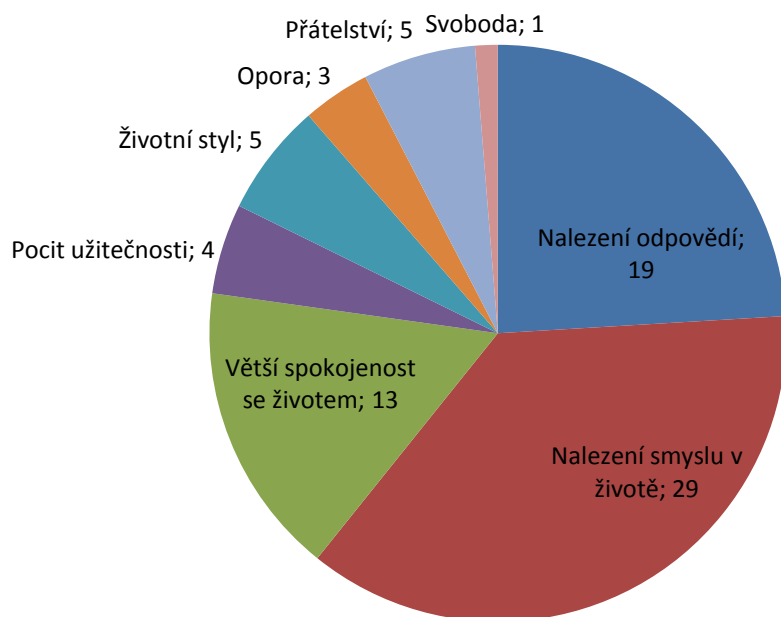
3 ISCKON: Vzdělání členů

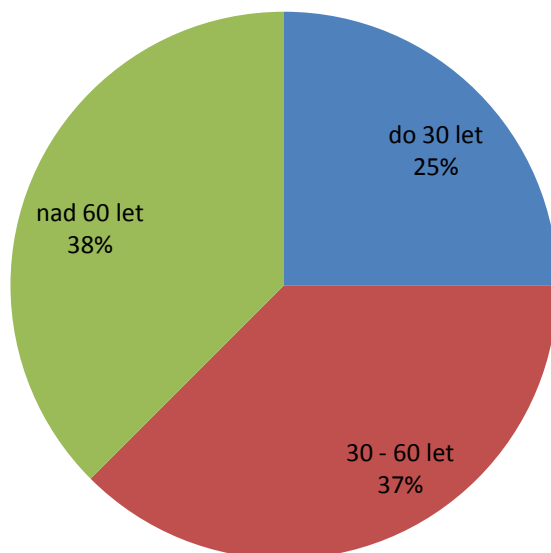
4 ISCKON: Poměr mužů a žen

5 ISCKON: Motivace ke vstupu a přínos hnutí⁴¹

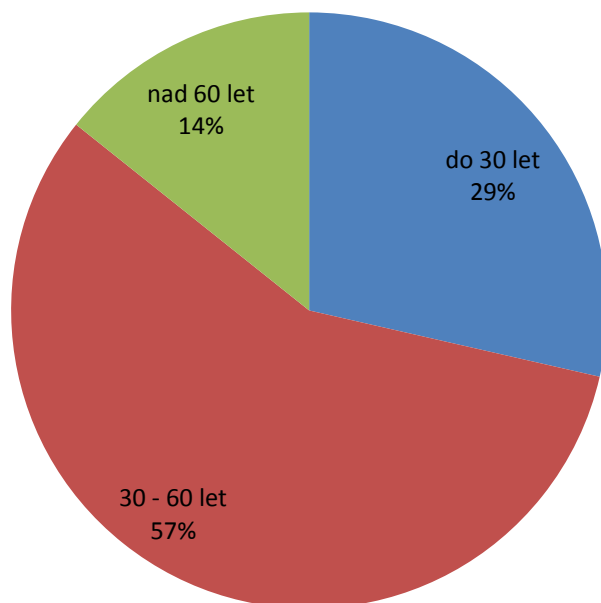

6 Kvakeři: Věk členů

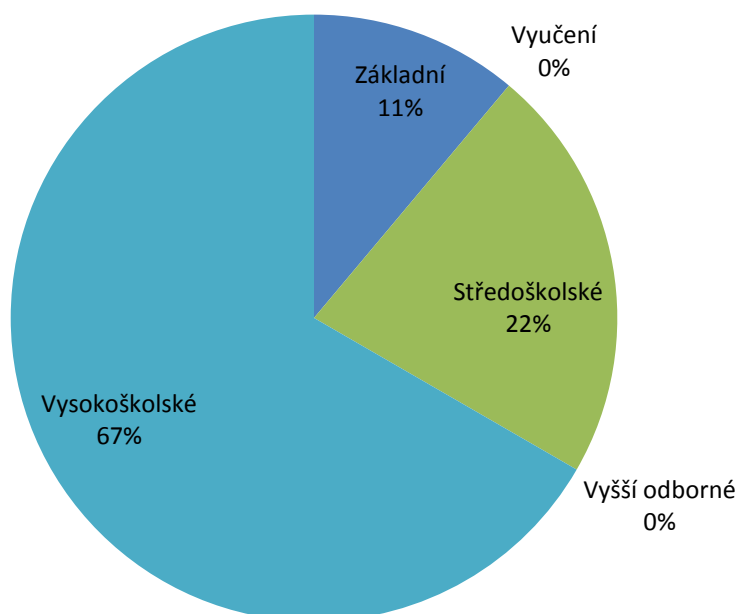

⁴¹ V tomto grafu nejsou uvedena procenta, ale počty, protože většina respondentů dala na tuto otázku více odpovědí.

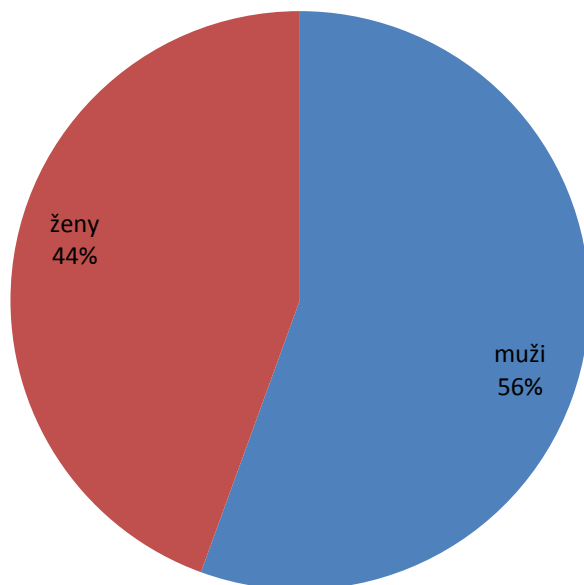
7 Kvakeři: Věk členů v době vstupu do hnutí

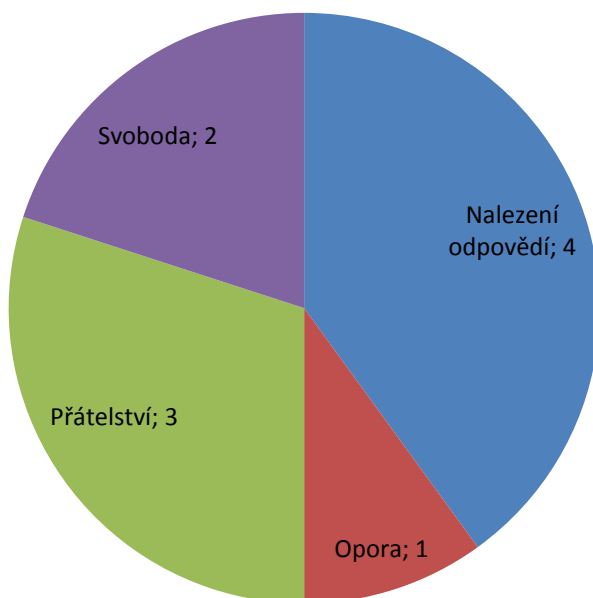
8 Kvakeři: Vzdělání členů

9 Kvakeři: Poměr mužů a žen

10 Kvakeři: Motivace ke vstupu a přínos hnutí⁴²

⁴² V tomto grafu nejsou uvedena procenta, ale počty, protože většina respondentů dala na tuto otázku více odpovědí.